

Bir Osmanlı Veziriazamının Mal Varlığı:
AMCAZÂDE HÜSEYİN PAŞA'NIN MUHALLEFATI

Murat YILDIZ*

ÖZET

Amcazade Hüseyin Paşa, 1697-1702 yılları arasında beş yıl sadrazamlık yapan bir devlet adamıdır. Gerek devlete birçok idareci yetiştirmiş bir aileye mensup olmasından, gerekse sadrazamlık yapmış olmasından kaynaklanan bir serveti vardı. Ölümü üzerine nakit servetinin yarısına yakını kaybolan Paşa'nın geride kalan menkul ve gayrimenkul malları, borcunun ödenmesi için müsadere edilmiştir. Satılan bu varlıklarıyla Paşa'nın borcu ödenmiştir. Resmî kayıtlara göre Paşa'dan evlâdına, vakfına bağladığı bazı gayrimenkullerden başka pek bir şey kalmamıştır. Bu çalışmayla, üst tabakaya mensup bir Osmanlı idarecisinin sahip olduğu menkul ve gayrimenkuller hakkında bilgi vermek suretiyle, Osmanlı toplumunun maddî kültürüne dair fikir edinilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Muhallefat, müsadere, Veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa.

Osmanlı Devleti'nin buhranlı bir döneminde beş yıla yakın sadrazamlık yapan Amcazade Hüseyin Paşa, Osmanlı sadrazamları arasında entelektüel, reformcu, müdebbir, barışçı ve güvenilir biri olarak temayüz etmiştir. Osmanlı Devleti'nin birkaç devletle aynı anda on altı yıla yakın verdiği mücadelenin en kritik döneminde göreve gelen Hüseyin Paşa kısa zamanda devletin, bu uzun süren yıpratıcı savaştan kurtulup yaralarını sarmasına imkân sağlayan bir antlaşma yapmaya muvaffak olur. Onun gayretleriyle imzalanan Karlofça Antlaşması, her ne kadar önemli miktarda toprak kayıplarına yol açmışsa da, devrin tarihçi ve edebiyatçıları tarafından olumlu karşılanır¹. Tarihçi ve edebiyatçıların, dönemlerindeki

* Dr., Beykoz Anadolu Lisesi (İstanbul) Tarih Öğretmeni, muratyildiz75@gmail.com.

¹ Bakkâlzâde Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 652-672; *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, s. 135-138;

kamuoyunun hissiyatını yansıtan kalemler oldukları düşünüldüğünde, halkın ve devlet erkânının da antlaşma hususunda onlar gibi düşündüğünü varsaymak herhalde yanlış sayılmaz. Bu antlaşmanın getirdiği barış ortamından faydalanan Hüseyin Paşa devlet idaresinde bir takım düzenlemeler yapsa da, düşündüklerinin önemli bir kısmını, başını Feyzullah Efendi'nin çektiği ve II. Mustafa'nın da zımnen desteklediği muhalefet kanadından dolayı gerçekleştiremez. İsteddiği çalışma ortamını bir türlü bulamayan Paşa, 1702'de görevi bırakır.

Devletin en üst makamında beş yıla yakın görev yapan Hüseyin Paşa, bu süre zarfında hiç şüphesiz önemli miktarda gelir elde etmiştir. Son bir yüzyıl esas alındığında² sadaret makamı için hiç de kısa olmayan bu süre boyunca o, devletin bu en yüksek kazançlı makamının gelirlerinden istifade etmiştir. Gerek onun, gerekse diğer bazı devlet erkânının servetinin bir kısmı ya da tamamı hakkında bilgi edinmek çoğunlukla muhalefat kayıtları sayesinde mümkün olabilmektedir. Müsadereye konu olan mal varlığı demek olan muhalefatın, devletin müdahalesi sonrası kayıtlara geçmesinde varislerin başvurusu, küçük yaştaki varislerin haklarının korunması, murisin borçlu ölmesi veya ölen kişinin askerî sınıfına mensup olması gibi sebepler etkili olmuştur³. Bu yüzden konuya, öncelikle

---

Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, haz. Mehmet Topal, Yayınlanmamış Doktora Tezi (YDT), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2004, s. 383-408, 418-419; *Tarih-i Râşid*, İstanbul 1282, II, 448-475; Uğur Demir, *Tarih-i Mehmed Giray (Değerlendirme-Çeviri Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YYLT), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2006, s. 149; *Divân-ı Nâbi*, İstanbul 1257, s. 48-52; Bayram Rahimguliyev, *Osmanlı Edebiyatında Dönüşümün Şiiri: Sulhiyeler*, YYLT, Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara 2007, s. 2, 25-26, 37, 38, 39, 41; Kenan Mermer, *Mustafa Ma'nevî'nin Hayatı ve Divânı*, YYLT, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara 2004, s. XIIIn, CIII.

² 1601-1702 dönemi arasında sadarete 68 defa (Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 722-725) atama yapılmıştır. Bu makama gelenlerin sadece üçü, aralarında Amcazade'nin de bulunduğu beş yıl görev yapanlardan daha uzun süre sadrazamlık yapmıştır.

³ Halil İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 188; Temel Öztürk, "Trabzon Valisi Vezir Abdurrahman Paşa'nın Muhalefatı (1728-1730)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi (TKİD)*, Sayı 18, İstanbul 2008, s. 11.

muhallefatın kayda geçirilmesinde etkili olan müsadere hakkında özet bilgi vererek başlamak yararlı olacaktır.

Müsadere, Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde, herhangi bir sebepten dolayı hükümdarın gazabına uğrayan devlet adamlarının haps veya idamından sonra, mallarına devlet adına el konulması hususunda uygulana-gelen bir yöntemdir⁴. İslâm dünyasında ilk olarak Abbasiler döneminde uygulanan müsadereye, Gazneliler ve Anadolu Selçuklu devletlerinde de rastlanılmaktadır⁵.

Türk-İslam devletleri arasında müsaderenin en çok uygulandığı devlet hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti'nde ölen her üst düzey görevlinin mallarına el koymak neredeyse olağan bir durumdu. İmparatorluk tarihinde uzun bir süre başvurulmuş müsadereye özellikle hazinenin sıkıntıya düştüğü dönemlerde âdeta hazineye gelir sağlayan bir kaynak gözüyle bakılırdı⁶. Genelde, hukuka dair hususlarda İslamî kural-lara uygun hareket etmeye dikkat eden ve yapılan işleri, devletin kadrolu personeli olan şeyhülislâmın fetvasına dayandırmaya özen gösteren devletin, dinen yasak olan şahıslara âit mallara el koyma işlemini âdet hâline getirmiş olması izaha muhtaç bir husustur.

Çelişki gibi görülen bu hususun devlet tarafından biraz da pragmatik bir usulle çözüme kavuşturulduğu anlaşılmaktadır. Buna göre devlet, il-

⁴ Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi (VD)*, Sayı 2 Ankara 1942, s. 13; M. Cavid Baysun, "Müsâdere", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1979, VIII, 671; Cengiz Tomar, "Müsâdere", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul 2006, XXXII, 65.

⁵ Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere", *Türk Dünyası Araştırmaları (TDA)*, Sayı 49, İstanbul 1987, s. 96.

⁶ Yavuz CEZAR, "Bir Ayanın Muhallefatı: Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-oğlu Hüseyin (Müsadere Olayı ve Terekenin İncelenmesi)", *Belleten*, Sayı 161, Ankara 1977, s. 49-50; Cahit Telci, "Canik Muhassılı Vezir el-Hac Ali Paşa'nın 1779 Tarihli Muhallefat Defterleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi (TDİD)*, Sayı 4 (2000), s. 160; Zeynep Aycibin, *XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülü-zâde Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devleti'nin Siyasî ve Sosyal Durumu*, YYLT, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı, İstanbul 2001, s. 109-110. Müsaderenin bu amaçla III. Selim döneminde daha yaygın bir şekilde uygulandığına dair bkz. Meral Bayrak (Ferlibaş), "Alemdar Mustafa Paşa'nın Muhallefatı", *TKİD*, Sayı 21, İstanbul 2009, s. 67.

miye ve kalemiye sınıfı dışında kalan en alt sınıftan en üst sınıfa kadar olan görevlileri devşirme sistemine göre aldığını, dolayısıyla onların padişahın kapıkulları yani bir nevi köleleri olduğunu kabul ederdi. İslâm hukukuna göre köleler mülke sahip olamayacağına göre onların makamları münasebetiyle kazandıkları bütün malların devlete ait olduğu⁷ kabul edilirdi. Dolayısıyla devlet, onların söz konusu mallardan istifade edemeyecek duruma gelmeleri hâlinde kendisinde bunlara el koyma hakkı görürdü⁸. Bu uygulama her ne kadar Platon'un, fertlerin özel mülkiyete sahip olabileceği, ancak devlet görevlilerinin olmaması gerektiği⁹ hakkındaki görüşünü çağırıştırıyorsa da, ikisinin arasında temel bir fark vardır. Çünkü Platon, idarecilerin iş başındayken mal-mülk edinmemelerini ya da lüzumlu olandan daha fazlasına sahip olmamalarını ideal devleti için lüzumlu görmekteydi. Oysa Osmanlı Devleti'nde işbaşında olan idarecinin meşru sınırlar dâhilinde servet edinmesine bir engel yoktu. Hatta idarecilerin makamlarının gerektirdiği ölçüde ihtişamlı bir hayat sürmelerinin teşvik bile edildiği söylenebilir. Ancak, azledilme ya da ölüm gibi bir sebepten dolayı görevden ayrılma hâlinde kişinin mülküne el konulurdu. Kısacası Platon, idarecinin mülkten uzak kalmasında görevde olmasını/kalmasını esas alırken, Osmanlı tatbikatıysa görevden ayrılmasını esas alırdı.

Osmanlılarda yaygın olan müsaderenin hem olumlu, hem de olumsuz yanları vardı. Müsaderenin olumlu yanları arasında şunları zikredilebiliriz: Öncelikle müsadere, bir taraftan devlete gelir sağlarken, diğer taraftan da zengin ailelerin oluşmasını engellerdi. Böylece devlete karşı güç odaklarının oluşması önlenerek buhran dönemlerinde devlet için tehlikeli olabilecek tehdit unsurları bertaraf edilirdi. Dolayısıyla hiçbir Türk devletinin başaramadığı, asırlar boyu sürecek şekilde, devletin siyasî bütünlüğü ve bekasını sağlamada bu uygulamanın da azımsanmayacak derecede pay sahibi olduğu söylenebilir. Yine müsaderenin, nesilden nesile aktarılan mirasın, varisler için çalışılmadan sahip olunan muazzam bir servete dö-

⁷ İsmail Kıvrım, "Kilis ve A'zaz Voyvodası Daltaban-zade Mehmet Ali Paşa ve Muhallefatı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı 24, Ankara 2008, s. 155.

⁸ Furuzan Selçuk, "Vakıflar (Başlangıçtan 18. Yüzyılına Kadar)", *VD*, Sayı 6, Ankara 1965, s. 23; M. Ali Ünal, a.g.m., s. 101.

⁹ Abdullah Mesut Küçükkelay, *İktisadi Düşünce Tarihi*, İstanbul 2010, s. 51-52.

nüşmesi ve onların bunu başkalarına karşı kullanması gibi bir olumsuzluğu¹⁰ engellediği de söylenebilir.

Müsaderenin bu olumlu yönlerinin yanında birçok olumsuz yönü de vardı. Öncelikle müsaderenin, ekonomi, istihdam, kültür, bilim ve sanat gibi alanlarda devlet dışında bir kapı ve hami bırakmamak, bu tür faaliyetleri destekleyen bir burjuva sınıfının oluşumunu engellemek gibi olumsuz neticeler doğurduğu söylenebilir. Çünkü müsaderenin uygulandığı bu sistemde, maddeten kuvvetli ailelerin ve onların nesilden nesile devam eden güçlü bir konak kültürü geleneğinin oluşmasına imkân yoktu. Zaten köklü Türk ailelerinin Fatih'in döneminden itibaren bilinçli bir şekilde uygulanan merkezîyetçi devlet politikası gereği yönetimden uzaklaştırılarak yerlerine devşirmelerin ön plâna çıkarılması ve böylece devleti idare eden kadronun müreffeh hayatının, onların hayatta, hatta bazen sadece görevde kaldığı süreyle sınırlı tutulmasının başka bir sonuç doğurması da beklenemezdi. Bu yeni idareci sınıfın, kendisine arka çıkacak boy ve aşireti olmadığından ellerindeki mal ve mülk kolayca alınırdı. Bunu gören bazı aileler, tek amaçları o olmasa da, sahip oldukları servetin bir kısmını korumak için onu vakfederdi. Çünkü bu yöntemle mal, hem mukadder ve muhakkak olan müsadereye karşı korunur, hem de miras yoluyla servetin parçalanması ve israf edilmesi engellenirdi¹¹. Böylece hayır işlendiği gibi, evlâda da daimî bir geçim kaynağı oluşturulurdu¹².

Her ne kadar müsadereye en çok maruz kalan zümre devşirme kökenliler olmuşsa da, devşirme kökenli olmayan idareciler de bu uygulamadan nasibini almıştır. Zamanla halkla devlet arasında bir konumda olan ayanlara da uygulanan bu sistem kimi zaman halktan arkasında varis bırakmadan ölenlere de uygulanırdı¹³.

¹⁰ Cengiz Toraman, "Bir Kamu Politikası Uygulama Aracı Olarak Tereke Muhasebesi ve Osmanlı Uygulaması", *Mali Çözüm*, Sayı 15, İstanbul 2005, s. 120.

¹¹ Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", s. 13, 28; Hilmi Ziya Ülken, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *VD*, Sayı 9, Ankara 1971, s. 19-20, 32-33; Bahaeddin Yediyıldız, "Müessese-Toplum Münâsebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", *VD*, Sayı 15, Ankara 1982, s. 36.

¹² Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klâsik Çağ (1300-1600)*, İstanbul 2006, s. 154.

¹³ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Ankara 1963, s. 152-154.

Osmanlı Devleti'nde rastlanan ilk müsadere işlemi Musa Çelebi zamanında yaşanır. Ama müsaderenin en belirginini II. Mehmed zamanında, devşirme kökenli olmamasına rağmen, Çandarlı Halil Paşa'ya uygulanır. Fatih döneminden itibaren devlet kademelerindeki kul-gulam kökenlilerin çoğalması, müsadere uygulamasının artmasına sebep olur. Öyle ki, bunlardan gerek katledilenlerin, gerekse kendi eceliyle ölenlerin mallarının devlet adına zaptedilmesi olağan bir uygulama hâlini alır¹⁴.

Osmanlı Devleti'nde, görevlilerin mallarının müdadere edilme gerekçelerinin çoğunu devlete karşı işlenen suçlar teşkil ederdi. Devlet hizmetinde bulunanların ihmal, ihanet, yolsuzluk ve beceriksizliğinden devletin zarara uğraması onların azl, sürgün veya idamına mesnet teşkil ettiği gibi, mallarının müsadere edilmesine de makul bir gerekçe teşkil ederdi. Meselâ, Sakız'ın Venediklilerin eline geçmesi, Kaptan-ı Derya Yusuf Paşa'nın gayretsizliğine hamledilerek kendisi 13 Kasım 1694 (25 Rebiülevvel 1106)'te azledilip hapsedildiği gibi bütün mallarına da el konulur¹⁵. Yine, isyan edip cülus bahşışı isteyen yeniçeriye kıskırttığından ve Anadolu'da yaptığı zulümlerden dolayı Veziriazam Ali Paşa'yla Nişancı Vezir Mehmed Paşa da aynı akıbete maruz kalır¹⁶. Yine malı müsadere edilen devlet görevlileri arasında bulunan Darbhane'nin sahib-i ayarının bu vesileyle başına gelenler daha feciydi. Zimmetine para geçirdiği iddiasıyla haksız yere idam edilen bu görevlinin bütün malına da el konulur¹⁷.

Yukarıdaki sebeplerin yanı sıra devlete olan borcunu ödememek de müsadereye gerekçe teşkil ederdi. Meselâ Vezir Hasan Paşa'nın muhatap olduğu muamele bu türdendi. Devlete olan yaklaşık dört yüz kese akça borcunu ödemeye yanaşmayan Paşa'nın borcuna karşılık tüm malına el konulduğu gibi, üzerindeki bütün hasları da kaldırılır¹⁸. Bununla birlikte devlete borcu olanlardan, devletle yaptıkları pazarlıklar sonrası borçlarının bir kısmından kurtulanlara da rastlanırdı. Meselâ 23 Aralık 1715 (26 Zilhicce 1127)'te azledilen İstanbul Kaymakamı Vezir Kürt Mehmed

¹⁴ M. Ali Ünal, a.g.m., s. 97-100.

¹⁵ *Nusretnâme*, s. 8.

¹⁶ *Nusretnâme*, s. 30, 32.

¹⁷ *Zübde-i Vekayiât*, s. 411.

¹⁸ *Zübde-i Vekayiât*, s. 570.

Paşa, bin kese akçalık borcunu verdiği beş yüz kese akçayla kapatarak diğer yarısından kurtulur¹⁹.

Müsadere uygulamasına dair halkın düşüncesi, genellikle devletin yaptığı bu işte haklı olduğu yönündeydi. Çünkü halkın müsadereye maruz konumda bulunanlara bakışı hiç de olumlu değildi. Zira bütün gücü servete dayanan bazı üst düzey yöneticilerle mültezimlerden oluşan, büyük malikânelerin yüksek geliriyle lüks ve israf içerisinde yaşayan, üstelik üretime hiçbir elle tutulur katkısı olmayan, bilakis reayanın ürettiklerinin vergileriyle geçinen bu zümreye halkın bakışının olumlu olması zaten beklenemezdi. Yine bunların kendi aralarındaki tefecilik, fazladan vergi talep etme ve yeni vergiler ihdas etme gibi toplumun nezdinde nefret uyandıran yöntemlerle servet biriktirme yarışının neredeyse tüm olumsuz sonuçlarının sıradan halka yansması da onlara karşı duyulan öfkeyi kabartır ve müsadereyi halkın gözünde meşrulaştırırdı²⁰. Halkın bu tutumu doğal olarak müsadere hususunda devletin elini güçlendirirdi.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına doğru müsadere konusunda yöntem değişikliğine gidilir. Önceleri ölen veya görevden alınan devlet görevlilerinin mallarına hazine adına doğrudan el konulurken, son zamanlarda haksız kazançla zengin olduğu düşünülen kişilerin malları, vakıflaştırmak suretiyle müsadere edilmeye başlanır²¹.

Devlet, müsadere işlemini malını müsadere edeceği kişinin azledilmesinin ya da ölmesinin hemen ardından başlatırdı. İlgili kişinin yakınlarının veya başkalarının herhangi bir şekilde mal kaçırmasını engellemek için azledilen ya da ölenin bütün emlakını mühürler ve buralara görevliler yerleştirirdi. Ardından buralardaki mallar iğneden ipliğe varıncaya kadar ayrıntılı bir şekilde deftere yazılırdı²². Kaydedilen bu mallardan taşınabilir olanlar, çeşitli nakil vasıtalarına yüklenerek hazineye götürülüp teslim

¹⁹ *Nusretnâme*, s. 842-843. Müsaderenin sebepleri için yine bk. Cahit Telci, "Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD)*, XXII/2, İzmir 2007, s. 147-148.

²⁰ Bahaeddin Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", s. 48-49.

²¹ Hasan Moğol, "XIX. Asrın İlk Yarısında Antalya'da Vakıf Müessesesi", *TDA*, Sayı 83 (1993), s. 199.

²² Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katıl*, s. 156; C. Telci, "Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci", s. 146.

edilirdi. Zaptedilip mühürlenene gayrimenkullerse, ikinci bir emre kadar görevlendirilen bekçiler tarafından korunurdu.

Amcazade Hüseyin Paşa'nın Mal Varlığı ve Bunun Müsadere Edilmesi

Osmanlı Devlet teşkilâtının en üst makamı olan sadrazamlık makamında beş yıla yakın bulunan Hüseyin Paşa'nın serveti hakkında en ayrıntılı bilgiyi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 5362 numaralı *Maliyeden Müdevver Defter (MAD)* ve Milli Kütüphane'de bulunan 89 numaralı *Edirne Kadı Sicili (EKS)*'ndeki kayıtlardan elde etmekteyiz. Her iki defterdeki kayıtlar, ölümünden sonra Paşa'nın malını müsadere etmekle görevlendirilen müsadere komisyonunun tuttuğu kayıtlardır. İlk defterde malların tür ve miktarları yazılıyken, ikinci defterdeyse tür ve miktarının yanı sıra kıymetleri de yazılıdır. Paşa'nın İstanbul'daki mallarının müsadere edilip kayda geçirildikten sonra Edirne'ye gönderilmesi istendiğinden dolayı onlar satışa konu olmaz. Dolayısıyla değer tespiti yapılmayan ve satışa konu olmayan bu malların bir kısmının, özellikle hazineye teslim edilen mücevheratın değeri hakkında bilgi sahibi değiliz²³.

EKS'nin 90b-92a varakları arasında yer verilen terekenin, İstanbul'da getirilen eşyalar hariç, tamamı önce bu defterin 46b-48a varakları arasına kaydedilir. Ancak, daha sonra gerek İstanbul'dan getirilip bir kısmı satılan eşya, gerekse satılan bazı emlakın da ilâve edilmesinden dolayı, tereke defterin 90b-92a varaklarına yeniden ve en son şekliyle yazılır. Nitekim burada yer verilen terekenin, 46b-48a varakları arasında yer verilene göre daha fazla olması da bu hususu teyit etmektedir. Amcazade'nin terekesini tam olarak ortaya konulması açısından önemli olan bu durumdan karşılıklı kontrol, daha fazla bilgi edinme ve eksiklikleri giderme hususlarında yararlanırken, her iki liste arasındaki

²³ Bilindiği gibi muhalefatın sadece deftere geçirilip gönderilmesi istendiği durumlarda, el konulan mal ve eşya için herhangi bir bedel yazılmazdı. Şayet müsadere edilen malların satılması istenmişse, o zaman bedelleriyle kayda geçirilirdi (Saim Savaş, "Sivas Valisi Dağıstanî Ali Paşa'nın Muhalefatı: XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Sosyal Hayatına Dair Önemli Bir Belge", *TTK Belgeler*, 15/19, Ankara 1993 s. 252).

cüzî farklılıkları da dipnotta belirttik. Yine bu sicilin 74b, 75a, 75b, 78a, 78b, 82a ve 82b varaklarında da, inceleme konumuz olan muhalefatla ilgili kayıtlar bulunmaktadır²⁴.

Yukarıda bahsedilen her iki defterdeki kayıtlarda yer alan mal ile mülkten müsadere edilenler, Hüseyin Paşa'nın hediye ve vakfettiği mal ve mülkün dışında kalanlardı. Bu iki grubun dışında kalan emlak, arazi, kitap, nakit para, mücevher, kıyafet, mobilya ve hayvan gibi değişik kalemlerden oluşan bu mallardan her ne bulunmuşsa müsadere komisyonu tarafından el konularak kayda geçirilmiştir.

Amcazade Hüseyin Paşa, ölümünden sonra mallarına el konulan üst düzey devlet görevlileri grubuna girmektedir. Azledildiğinde malına yönelik herhangi bir müsadere işlemi uygulanmayan Paşa'nın, ölümü üzerine kendisine âit para, eşya, arazi ve emlak gibi bütün taşınır ve taşınmazlarının tespit, tahrir ve zaptedilme işiyle Mirâhur-i Evvel Yusuf Paşa görevlendirilir. Bu husus defterdar, İstanbul kadısı ve kaymakamına gönderilen birer hükümlerle bildirilir. Bununla da yetinilmeyip gönderilen hükümlerle herhangi bir mal kaçırma veya saklama olayının olmaması için, Paşa'nın İstanbul'daki konak, yalı, saray ve diğer ikametgâhlarında bulunan başta para, eşya, mücevher ve silah olmak üzere "küllî ve cüz'î, kalîl ve kesîr her nesi var ise bir nesnesi zâyî' olmamak üzere gereği gibi" mühürlenip korunması, adı geçen görevlinin görevini rahatlıkla yerine getirebilmesi için kendisine yardımcı olunması da istenir. Görevine başlayan mirâhur-i evvel, öncelikle Paşa'nın mal ve parası hakkında bilgi sahibi olan kethüdası, hazine-darı, hazine kâtibi, mühürdarı ve diğer hizmetlilerini sorgular. Yaptığı sorgulamada ilk etapta Paşa'ya ait olduğunu tespit ettiği 10.000 akça nakit parayı hazineye teslim etmekle beraber, iki bargiri koçu, on beygir, beş at ve bir koçuya da devlet adına el koyar²⁵.

Amcazade'nin bir taraftan İstanbul dışındaki mal varlığı hakkında bu işlem yapılırken, diğer taraftan başkentteki varlıkları için de bir operasyon

²⁴ Her ne kadar bir çalışmada (Tahir Sevinç, *1703 Edirne Vakası*, YYLT, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta 2004, s. 41), Amcazade'nin müsadere edilen mallarına dair bir başka arşiv kaynağına (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], *Maliyeden Müdevver Defter [MAD]*, nr. 7618, s. 12) atıfta bulunulmuşsa da, 23 Nisan 1704 (18 Zilhicce 1115) tarihli bu belge müsadere işlemiyle değil, Paşa'ya ait bir hastan kalan bakiyenin tahsiliyle ilgilidir.

²⁵ *BOA, MAD*, nr. 5362, s. 264, 22 Eylül 1702 (29 Rebiyülahir 1114).

yapılır. Paşa'nın emlakine el konulması hakkında 30 Eylül 1702 (8 Cemaziyülevvel 1114)'de Asitane kaymakamı ve bostancibaşıya gönderilen hüküm üzerine Anadoluhisarı'ndaki yalı, Molla Gürani'deki konak, Eyüp'deki saray, Haseki'deki evle Silivri yakınındaki Fethi köyünde bulunan çiftlik zaptedilerek içine bostancılar konulur. Yalı, konak, ev, saray ve çiftlikteki döşeme, eşya, hizmetliler, cariyeler, hayvanlar, koyunlar ve diğer büyük küçük her şey yazılarak, defteri Baş Muhasebe'ye teslim edilir. Edirne Bostancibaşısı'na gönderilen diğer bir hükümle de Veziriazam'ın Birgos yakınında bulunan Oklağı Köyü'ndeki çiftliği için de aynı muamelenin yapılması istenilir. El konulan çiftliklerden Fethi Köyü'nde olanı daha sonra Padişah'ın silâhtarı Ali Ağa'ya, Oklağı Köyü'nde olanıysa Padişah'ın çukadarı Hüseyin Ağa'ya birer mülknameyle ihsan edilir²⁶.

Amcazade'nin mallarına el konulmasından sonra, malların değer tespiti ve alacak-verecek hesaplamalarına geçilir. Gönderilen bir fermanla borçlu ölen Paşa'nın el konulan mallarından elde edilecek gelirden önce alacaklıların borçlarının ödenmesi, bu tür ödemeler yapılmadıkça mirasçılarının herhangi bir şeyin bırakılmamasına özen gösterilmesi istenir. Bu iş için kurulan komisyon, Paşa'nın zapt edilen menkul malları için değer tespiti yapar ve bu malların 36 kese 42,5 kuruş²⁷ yaptığını beyan eder. Diğer taraftan "hüccet-i şer'iyeye" ile Paşa'dan alacaklı olduğunu ispatlayan yirmi üç kişinin alacağı meblağsa, 84 kese 484 kuruş olduğu ifade edilir²⁸.

²⁶ BOA, *MAD*, nr. 5362, s. 264; BOA, D.BŞM, nr. 1408/58, 6 Kasım 1702 (15 Cemaziyülahir 1114).

²⁷ *EKS*'deki verilere göre Hüseyin Paşa'nın mücevherler dışındaki satılan menkullerinden 3.941.265 akça (*EKS*, nr. 89, vr. 47b-48a, 91b-92a) elde edilmiştir. Bir kese 50.000 akça (*Tarih-i Râşid*, İstanbul 1282, V, 313; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1948, s. 354n; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, II, 247-248; Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 337) olduğuna göre bu meblağ yaklaşık olarak 79 kese yapmaktaydı.

²⁸ *EKS*'deki kayıtlara göre Hüseyin Paşa'nın İki eşinin dışındaki yirmi üç alacaklıının toplam alacağı olan 6.684.000 akça (*EKS*, nr. 89, vr. 47b-48a, 91b-92a) yaklaşık olarak 134 kese yapmaktaydı. Kese bazında *MAD* belgesindeki verilere göre menkul malın borca oranı yaklaşık olarak % 43 iken, *EKS*'deki verilere dayanarak bizim yaptığımız hesaplamaya göre yaklaşık olarak % 59'dur. Tüm hesaplamalarda biz, 1 kese = 50.000 akça ölçütünü esas aldık. *EKS*'deki hesaplamalarda dikkat çeken bir diğer husus da, esedî kuruşun bilinenin aksine 1 kuruş = 120 akça paritesine (Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 2000, s. 175) göre değil, 1 esedî kuruş = 160 akça paritesine göre hesaplanmış olmasıdır.

Bundan başka Paşa'nın devletin ileri gelenlerine on beş kese kadar daha borcu vardı. Devletin üst düzey görevlilerinin birbirlerine, hele de bir sadrazama verdikleri borçları senetle ve şahitle vermediklerinden dolayı, iddia edilen alacak için herhangi bir belge ortaya konulamazsa da, alacaklıların beyanı gerçek kabul edilir. Böylece, ölen Paşa'nın borcu yüz keseyi bulur. Alacaklıların durumunun görüşülmesi ve borcun ödenmesi işlemlerine bakması için de Osman Ağa bin Hıdır²⁹ vasi ve kayyım olarak atanır.

Amcazade'nin ölümünden sonra ortaya çıkan 79 keselik mal bir sadrazamın terekesinden çıkması muhtemel miktardan çok daha azdı. Çünkü onunla aynı görevi yapanlardan, 10 Temmuz 1561 (26 Şevval 968)'de ölen ve on dört buçuk yıl kadar sadarete kalmış olan Rüstem Paşa'nın serveti 11.300.000 akça³⁰; 10 Kasım 1689 (27 Muharrem 1101)'da görevinden alınan³¹ Sadrazam Tekfurdağlı Mustafa Paşa'nın para ve eşyasından elde edilen serveti 700 kese³², 1692 (1103)'de azledilen Veziriazam Ali Paşa'nın el konulan malı 1.500 kese³³, 1694 (1105)'te azledilen Veziriazam Bozuklu Mustafa Paşa'nın sadece nakit malvarlığı 217 keseydi³⁴. Amcazade ile sadece aynı görevi yapmış olanlar değil, darbhane emînleri, yeniçeri ağaları, İstanbul kaymakamları ve beylerbeyleri gibi ondan daha düşük makamda olanlardan bazılarının bile arkalarında bıraktıkları tereke Paşa'nınkinden daha fazlaydı. Meselâ darbhanede sahib-i ayar olan Mustafa Ağa'nın 1692 (1103)'de el konulan malı 100 kese nakit, 208 kese zimmet ve bir miktar cevahirden oluşuyordu³⁵. Zenta mağlubiyetinde hiçbir varlık gösteremediğinden dolayı malına el konulan Yeniçeri Ağası Vezir Baltazade Mahmud Paşa'nın serveti 500 kese nakit para³⁶, 10 Kasım 1689 (27 Muharrem 1101)'da serveti müsadere edilen İstanbul Kaymakamı Çelebi Mehmed

²⁹ EKS, nr. 89, vr. 90b.

³⁰ *Târîh-i Peçevî*, İstanbul 1282, I, 23; Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere", s. 104; İ. Aydın Yüksel, "Rüstem Paşa'nın Vakıfları ve İstanbul'daki Vakıf Eserleri", *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı*, Ankara 2003, s. 225.

³¹ *Târîh-i Râşid*, II, 157.

³² *Târîh-i Râşid*, II, 101.

³³ *Târîh-i Râşid*, II, 186.

³⁴ *Târîh-i Râşid*, II, 248.

³⁵ *Zübde-i Vekayîât*, s. 411; *Târîh-i Râşid*, II, 175.

³⁶ *Nusretnâme*, s. 333. *Târîh-i Râşid*'e göre bu meblağ 375 keseydi (*Târîh-i Râşid*, II, 423-424).

Paşa'nın mal varlığı 400 kese³⁷ ve 19 Mayıs 1711 (1 Rebiülahir 1123)'de malına el konulan Maraş Beylerbeyi Rişvan oğlu Halil Paşa'nın terekesinde çıkan nakit parasıysa 500 keseydi³⁸.

Yukarıdaki örneklerde de anlaşılacağı üzere, beş yıl sadrazamlık yapan Hüseyin Paşa'nın daha fazla malı ve özellikle de nakit parası olmaydı. Her ne kadar kurmuş olduğu vakfına nakit varlığını bağışlamış olabileceği ihtimali akla geliyorsa da, onun vakfına nakit para bağışlamadığını biliyoruz³⁹. O hâlde var olduğu kuvvetle muhtemel bu paralara ne oldu?

Amcazade Hüseyin Paşa'nın Kayıp Paraları

Aslında Hüseyin Paşa'nın sağlığında tutturduğu muhasebe defterindeki bir kayıt, bu sorunun cevabı hususunda yorum yapmamıza imkân sağlamaktadır. Bu kayıttan öğrendiğimize göre Amcazade'nin ölümünden çok kısa bir süre önce, hastalığı sırasında eniştesi Başmuhasebeci Ali Efendi'ye teslim ettiği nakit parası esasında borçlarını karşılayacak miktardaydı. Ancak Paşa'nın istifasının hemen ardından vuku bulan ölümü üzerine, bu paranın önemli bir miktarı ortadan kaybolur. Amcazade'nin tutturduğu muhasebe defterindeki kayıtlara göre kendisine 100 kese akça teslim edildiği anlaşılan Ali Efendi'den Paşa'nın ölümünden sonra bu meblağ bir türlü tahsil edilemez. Çünkü o, hastalığı sırasında Amcazade'nin bahsedilen paranın 45 kesesini alıp harcadığını öne sürerek, paranın tamamını değil ama kendisinde bakiye kalan 55 kese akçayı teslim edebileceğini söyler. Ancak, söylediklerinin inandırıcı olmadığı kanaatine varılınca kendisinin hapsedilmesi için ferman çıkarılır. Kalan parayı teslim almaya gelen çavuşlar evde parayı sayarken kendisi abdest almak bahanesiyle odadan çıkar. Kapıda çavuşların beklediğini gören Ali Efendi, bir pencereyi sökerek oradan dışarı atlar. Ancak ayağını incittiğinden dolayı fazla uzaklaşmayan Ali Efendi, saklandığı külhanda bulunup ya-

³⁷ *Târih-i Râşid*, II, 101.

³⁸ *Nusretnâme*, s. 747-748.

³⁹ Hüseyin Paşa Vakfı'nın gelir kaynakları için bk. Murat Yıldız, "Vakfiyelerine Göre Veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa Evkafı", *VD*, Sayı 35, Ankara 2011, s. 86-87, 99-100.

kalanır ve bakiyenin kendisinden tahsili için yeni bir ferman daha gönderilir.

Kayıp paralar hususunda bir taraftan bu gelişmeler yaşanırken, diğer taraftan da Paşa'nın eski hazinedarı olan Mehmed Ağa'nın İstanbul'da geliriyle orantılı olmayan alışverişlerde bulunduğu duyulur. Ağa'nın pahalı kıyafetler giydiği, gelirini çok aşan alışverişler yaptığı, Hoca Paşa yakınındaki eski defterdar Fındık Mehmed Paşa'nın konağını satın aldığı ve yeni bir köşk yaptırdığı Padişah'a ihbar edilir. Bunun üzerine onun İstanbul ve Edirne'deki emlak ve eşyasının müsaderesi için ferman yazılır. Fakat Ağa'nın el konulan malı beklendiği miktarda çıkmayınca, sorgu için kendisi zindana konulur. Evi dışındaki diğer eşyasının iade edilmesi ve devlete dört yüz kese akça teslim etmesi kaydıyla kendisi zindandan çıkarılarak, Başbakıkkulu'nda hapsedilir. Ancak vaad ettiği 400 kese akçayı, korkusundan vaad ettiğini, bunu ödemeye gücünün yetmediğini söylemesi üzerine kendisi tekrar zindana konulur. Daltaban Mustafa Paşa'nın sadareti döneminde üç aya yakın zindanda kalan Mehmed Ağa, Rami Mehmed Paşa'nın veziriazam olmasından sonra hapisten çıkarılır⁴⁰. Böylece Amcazade'nin kayıp paraları bir türlü bulunamaz.

Kayıp paralar hususunda zanlılardan Ali Efendi'nin söyledikleri pek de inandırıcı görünmemektedir. Şayet iddia ettiği gibi gerçekten Hüseyin Paşa kendisinden bahsettiği meblağı almış olsaydı, onun başmuhasebecisi olması sebebiyle elbette bunu ispatlayacak kayıtlar göstermesi gerekirdi. Zira onun aslî görevi Amcazade'nin bütün gelir ve gider kalemlerininin muhasebesini en ince ayrıntısına varıncaya kadar tutmaktı. Bahsedilen meblağ kayda alınmayacak kadar küçük meblağ olmadığından dolayı onunla ilgili hiçbir kaydın tutulmamış olması şüphe uyandırmaktadır. Dahası Amcazade'nin bu parayı almış olduğunu varsaysak bile bunun ya bir satın alma, ya borç ödeme, ya da borç verme gibi işlemlerden bir veya bir kaçına konu olması gerekirdi. Bunun da bir şekilde ya resmî kayıtlara (meselâ kadı sicilleri gibi) veya şahsî muhasebe defterine işlenmesi gerekirdi. Ancak bu kayıtların varlığına dair herhangi bir işaretin olmadığı, Ali Efendi'nin kendisini sorgulayanlara bu hususla ilgili ikna edecek bir delil sunamamasından anlaşılmaktadır. Dahası yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla kendisi, tuttuğu bu defterden bile bu parayı Amca-

⁴⁰ *Zübde-i Vekayiât*, s. 738; *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 173-174; *Târih-i Râşid*, II, 544-545.

zade'ye verdiğine dair basit bir kayıt bile gösterememiştir. Her ne kadar kayıp paraları zimmetlerine geçirdiklerini itiraf etmemişlerse de, bu hususta Amcazade'nin başmuhasebecisiyle hazinedarını zanlı durumundan kurtaracak herhangi bir karine de mevcut değildir. Ancak bu kadar yüksek bir meblağın, etkili konumdaki bazı devlet adamlarına pay verilmeden sadece ikisi tarafından iç edildiğini düşünmek de yanıltıcı olabilir.

Nakit paralar hususunda dikkat çeken bir diğer husus da, Ali Efendi'nin teslim ettiği 55 kese kadar nakit paranın borç ödemelerinde gündeme hiç gelmemiş olmasıdır. Zira *EKS*'deki kayıtlarda açıkça görüldüğü üzere Paşa'nın borcu, mücevherler dışındaki diğer bütün menkul mallarıyla bir kısım gayrimenkullerin satışından elde edilen paralarla ödenmiştir. Borç ödemesi esnasında hiç bahsedilmeyen ve hesaplamalara katılmayan bu para da, muhtemelen mücevherler gibi hazineye irad olarak yazılmıştır.

Amcazade'nin bahsedilen nakit varlığının yarısına yakınının yukarıda anlatıldığı üzere bir türlü ortaya çıkarılamamasından ve diğer yarısının da hazineye aktarılmasından dolayı, borç ödenmesinde sıkıntı yaşanır. 7.042.850 akçayı bulan borcun ödenmesi için büyük bir kaynağın bulunması gerekmektedir. Alacaklıların şikâyete başlaması ve bütün mal varlığının ortaya çıkarılmasını talep etmesi üzerine Paşa'ya ait malın müsadere ve satış süreci başlar. Bunun üzerine ilk olarak, ileride ayrıntılı listesini verdiğimiz mücevherat dışındaki kitap, giyecek, silah, koşum takımı, mutfak eşyası, mobilya, saat, döşeme, tespih gibi menkul malların satışı gerçekleştirilir. Ancak elde edilen 3.941.265 akçalık gelirin mevcut 7.042.850 akçalık borca yetmemesi üzerine komisyon Hüseyin Paşa'nın hukuki olarak satışa sunulabilecek gayrimenkulleri araştırmaya başlar.

Devletin en üst makamı olan sadrazamlığa yükselmiş her devlet adamı gibi geliri yüksek olan Amcazade de kazancının önemli bir kısmıyla gayrimenkul satın aldığından dolayı kendisinin birçok gayrimenkulü bulunmaktaydı. Bunlar saray, yalı, konak, ev, arsa, arazi, dükkân, han, hamam, fırın ve değirmen gibi çok sayıda emlakten oluşmaktaydı. Ancak bunların önemli bir kısmı Hüseyin Paşa tarafından ya vakfedilmiş, ya da hediye edilmişti. Meselâ o, İstanbul Eyüp'teki saray, Molla Gürani'deki konak ve Anadoluhisarı'ndaki yalıtı içinde evlâdı

oturması şartıyla vakfetmişti⁴¹. Yine Edirne'deki mülkleri arasında yer alan Buçuktepe Sarayı, Buçuktepe Kasrı ve Tunca Nehri kıyısındaki konağınıysa, görevi bırakmasıyla birlikte padişah II. Mustafa'ya hediye etmişti. Her ne kadar onun ölümünün hemen ardından, yukarıda bahsedilen İstanbul'daki gayrimenkulleri müsadere edilmişse de, onların hukuki durumlarının öğrenilmesi üzerine Paşa'nın evlâdına tekrar iade edilmiştir. Dolayısıyla Molla Gürani'deki konak, Eyüp'teki saray ve Anadoluhisarı'ndaki yalının Amcazade'nin varislerine iadesi Hammer'ın belirttiği gibi Sadrazam Rami Paşa'nın gayretleri⁴² sonucu değil, onların vakıf malı olmasının bir sonucuydu. Nitekim Paşa'nın vakfiyesinde yer almasından dolayı yalı, konak ve sarayın varislere iade edilip, vakfiyede geçmeyen ve fakat Paşa'nın şifahen evlâdına bağışladığı Birgos, Silivri ve Babaeski'deki çiftliklerinin⁴³ iade edilmemiş olması da, mülklerin Sadrazam'ın nüfuzuyla değil, hukuki durumlarından dolayı varislere bırakıldığını göstermektedir. Çünkü iade edilen emlak, iade edilmeyenlere göre çok kıymetli olduğundan, birinci gruptakilerin varislere kalmasını sağlayan Sadrazam'ın, elbette ikinci gruptakilerin de iadesini sağlaması beklenirdi.

Hukuki durumundan dolayı bu mülklerin müsadere edilemeyeceği anlaşılınca, Hüseyin Paşa'nın müsadere edilebilecek başka mülklerinin olup olmadığı araştırılmaya başlanır. Komisyonun yaptığı araştırma sonrası Paşa'nın Edirne'de on iki kesimhane ve birkaç dükkândan oluşan bir "salhâne kârhânesi" olduğu ortaya çıkar. Bu salhane eskiden Edirne'de şehrin içindeydi. Özellikle yazın artan sıcaklardan dolayı bu salhaneden yayılan kötü koku halkı rahatsız ederdi. Halkın şikâyeti üzerine kapatılan bu salhanenin yerine Hüseyin Paşa şehrin dışında Kirişhane denilen yerde Nisan 1702 (Zilkade 1113)'de yeni bir salhane inşa eder. Paşa Tunca Nehri kenarında, Süleymaniye Camisi civarında ve Ebru Adası denilen yerin karşısına inşa ettiği bu yeni salhanede yapılan kesimlerden elde edilen geliriye vakfına bağlar⁴⁴.

⁴¹ Amcazade Hüseyin Paşa Vakfiyesi (AHPV), Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), nr. 502, s. 13-17, 28-32.

⁴² Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, Vecdi Bürün, İstanbul 1990, VII, 71.

⁴³ BOA, MAD, nr. 5362, s. 264.

⁴⁴ *Zübde-i Vekayât*, s. 726; *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 164.

Hüseyin Paşa tarafından vakfedildiği söylenen bu işletmeye ait mahkeme tarafından tescillenmiş bir vakfiye bulunamayınca, buranın müsadere edilip edilemeyeceği konusunda tereddütler yaşanır. Konu hakkında fıkha müracaat edildiğinde Hanefi mezhebinde bu hususta iki farklı hükmün olduğu görülür. Mezhep imamlarından İmam Yusuf'a göre, vakfiyesi olmasa dahi şifahen ve fiilen vakfedilmiş bir akarın vakıf sayılması sahihken, İmam Muhammed'e göre bu uygulama sahih değildir. Bu ikilem karşısında komisyon, "ibâdullaha evfak tarafı ihtiyâr" eder ve İmam Muhammed'in içtihadını esas alarak, söz konusu yerin vakfiyetini iptal edip, orayı açık artırma ile satmaya karar verir.

Satışa çıkarılan salhaneki bu dükkânların taliplilerinden birisi, İstanbul'da Atık Ali Paşa Mahallesi'nde ikamet eden alacaklılardan Mehmed Ağa bin Abdurrahman'dı. O, mahkemece tescil edilen 5.600 kuruşluk alacağının tahsili için vekili Mustafa Ağa bin Abdullah'ı Edirne'ye gönderir. Yapılan açık artırma sonrası Ağa'nın vekili iki salhane dükkânını satın alır. Her biri 560'ar kuruştan olmak üzere toplam 1.120 kuruşa satın alınan dükkânların bedelleri Paşa'nın Mehmed Ağa'ya olan borcundan düşülür⁴⁵.

Mehmed Ağa, alacağına karşılık Paşa'nın sadece bu mülkünü değil, İstanbul'daki bir mülkünü daha vekili vasıtasıyla satın alır. Satın alınan bu mülk Taş oda ve arsası olarak ifade edilen mülk olup İstanbul Mimar Ayas Mahallesi'ndeydi. Paşa'nın kurduğu darülhadisın bitişiğinde olan bu mülkün bir tarafında Abdüsselam Vakfı'na ait odalar, bir tarafında Sepetçileri Hanı ile darülhadis, bir tarafında darülhadisın müderrislerine ait lojman ve bir tarafındaysa yol vardı. Bir arsa olan bu mülkün içinde bir taş oda, büyük bir havuz, meyveli ve meyvesiz ağaçlarla bir masura su bulunurdu. Hassa münadilerden Yusuf Bey'in Edirne çarşısında müzayedeye çıkardığı bu mülk, vekilinin verdiği ve en yüksek meblağ olan 3.000 kuruşa Mehmed Ağa'ya satılır. Böylece Mehmed Ağa bu mülkü 5.600 kuruşluk alacağının 3.000 kuruşuna karşılık satın almış olur. Bedeli, Hüseyin Paşa'nın Mehmed Ağa'ya olan borcundan düşülmek suretiyle karşılanan bu mülkün satış işlemi 5 Haziran 1703 (20 Muharrem 1115)'te mahkeme tarafından onaylanır⁴⁶.

⁴⁵ EKS, nr. 89, vr. 74b.

⁴⁶ EKS, nr. 89, vr. 74b.

Amcazade'nin mülklerine talip olan bir diğer kişiye onun en çok borçlandığı ve Edirne'de faaliyet gösteren bir çukacı yahudi esnafıydı⁴⁷. Abraham isimli bu yahudinin Amcazade'den alacağı, toplam borcunun yaklaşık olarak % 45'ine denk olan 19.570 (3.131.520 akça) kuruştur. Bu alacağının bir kısmına karşılık o, Hüseyin Paşa'nın bir kısım menkul ve gayrimenkullerini satın alır.

Yahudi esnafın satın aldığı mülklerin en pahalısı Hüseyin Paşa'nın Eyüp Kazasının Küçük Çekmece Nahiyesine bağlı Baba Nakkaş Hıdır köyündeki çiftliği idi. Bu çiftliğin içinde ve dışında birçok binayla birlikte ahır, anbar ve genişçe bir avlusu vardı. Paşa'nın ölümünden sonra çiftliğin sadece binaları değil, mobilya, silah, hayvan ve hizmetlilerden oluşan çok sayıda eşya ve insanla, yani içindeki her şeyiyle müsadere edilmişti. Müsadere edilen eşya otuz biri kadife ve on ikisi penbe olmak üzere kırk üç yastık, altı kırmızı çuka mak'at, bir Cezayir ihramı, bohçasıyla birlikte beş kırmızı makrama, büyüklü küçüklü beş kalıçe, beş Selanik yan keçesi, iki kapı perdesi, bir ocak perdesi, üç aba kapı perdesi, dördü küçük ve on altısı büyük minder, altı tabanca, bir sahan, yedi lenger⁴⁸, iki bakraç, birer legen ve ibrik, bir tas, beş sahan kapağı, iki ocak demiri, iki maşa, bir şamdan, bir mangal, bir kantar, bir sini, on çağ demiri?, sekiz kazma, dört halı, dört araba, on dört pencere ... , üç asma kilit, bir malak, on yedi karasığır öküzü, sekiz karasığırı ineği, iki yoz ineği, bir tosun, altı dana, iki camus öküzü, altı kısarak, bir tay, iki bargir, 280 koyun, 125 kile buğday, 130 kile arpa, 50 kile alef, 2.000 kantar saman ve 150 araba ottan oluşurken, el konulan hizmetlilerse iki gulam ve dört cariyeden oluşmaktaydı. Hâssa münadilerden Yusuf Bey vasıtasıyla çarşıda yapılan müzayedede içindeki her şeyiyle birlikte bu çiftlik 4.000 kuruşa bahsedilen alacaklı Abraham tarafından satın alınır. Alınan bu eşya ve insanın bedeli olan 4.000 kuruş, Paşa'nın ona olan borcundan düşülmek suretiyle karşılır. Bu satış işlemi 7 Haziran 1703 (22 Muharrem 1115)'te, Edirne'de kurulan mahkeme tarafından onaylanarak resmîyete kavuşturulur⁴⁹.

⁴⁷ EKS, nr. 89, vr. 47b-48a, 91b-92a.

⁴⁸ Lenger: Büyük bakır sahan (S. Savaş, a.g.m., s. 287).

⁴⁹ EKS, nr. 89, vr. 75a.

Borcun ve alacaklı sayısının fazla olmasından dolayı, çukacı yahudi Paşa'nın diğer mülklerini de satın alarak hiç olmazsa borcunu öyle tahsil etmeyi hedefler. Bu meyanda aynı gün, mahkemede ona satılan Paşa'nın bir diğer mülkünün de devir işlemleri yapılır. Bu mülk, salhanenin yukarı kısmında yer alan iki salhane dükkânı olup bunlardan birisi, bir yahudi tarafından işletilmekteydi. Bu iki dükkân yapılan müzayedede sonrası Abraham tarafından 1.520 kuruşa satın alınır. Bu meblağ da Paşa'nın Yahudi'ye olan borcundan düşülmek suretiyle karşılanır⁵⁰. Yahudi'nin aldığı bu mülkler, alacağı olan 19.570 kuruşluk meblağın ancak 5.520 kuruşluk kısmını karşılıyordu ki, bu da ancak borcun %28'ine denk geliyordu. Alacağını tahsil etme hususunda, Paşa'nın müzayedeye satılan emlak ve eşyasını satın almayı kârlı değil ve fakat en emin yol olarak gören Yahudi, bir ay sonra, 7 Temmuz 1703 (22 Safer 1115) tarihinde Amcazade'ye ait bir başka mülkü daha satın alır. Bahsedilen salhanenin içinde bulunan bir kebab dükkânı olan bu mülk adı geçen kişi tarafından 200 kuruşa satın alınır. Bu mülkün bedeli de diğerleri gibi 19.570 kuruşluk borçtan düşülür⁵¹.

Amcazade'nin Kirişhane civarındaki salhane dükkânlarının taliplileri sadece Mehmed Ağa'yla Çukacı Abraham değildi. Müzayedeye çıkarılan bu dükkânları alacağına karşılık satın almayı düşünenlerden birisi de, diğer bir alacaklı olan Edirne sakinlerinden Şahbâz Ağa bin Abdullah'tı. Onun, mahkemece tescillenmiş alacağı 3.279 kuruştı. O, bu borcun hiç olmazsa bir kısmını karşılamak için bahsedilen on iki salhane dükkânlarından aşağı tarafta dördüncü ve beşinci sırada yer alan ve Mehmed Ağa'nın tasarrufundaki salhaneye bitişik olan iki dükkânı satın almayı hedefler. Bu yüzden müzayedeye çıkarılan bu iki dükkâna en yüksek teklifi vermek suretiyle onları satın alır. Şahbaz Ağa'nın 1.520 kuruşa satın aldığı bu iki dükkânın bedeli, Paşa'nın Ağa'ya olan borcundan düşülür. Bu satış ve devir işlemi mahkeme tarafından 10 Haziran 1703 (25 Muharrem 1115) tarihinde onaylanır⁵².

Dükkânların yukarı kısmında dördüncü sırada yer alan dükkânsa bir başka alacaklı tarafından satın alınır. Edirne sakinlerinden olan bakkal

⁵⁰ EKS, nr. 89, vr. 75b.

⁵¹ EKS, nr. 89, vr. 75b.

⁵² EKS, nr. 89, vr. 78a.

Esfer? Benapon veled-i Dimitri adlı bir zimmî olan taliplinin, Hüseyin Paşa'dan alacağıın miktarıysa, 2.164 kuruştı. Memizade adındaki bir kiracının işlettiği bu dükkân, yapılan müzayedede sonrası 760 kuruşa adı geçen kişi tarafından satın alınır. Paşa'nın bu miktardaki borcuyla takas edilen dükkânla ilgili resmî işlemler 8 Temmuz 1703 (23 Muharrem 1115) tarihinde mahkeme tarafından onaylanır⁵³.

Salhane dükkânlarına sadece alacaklılar değil, Paşa'dan alacağı olmayanlar da talip olur. Hüseyin Paşa ile alacak-verecek ilişkisi olmayanların da dükkânlara rağbet etmesi, buradaki dükkânların iyi gelir getirdiğine yorulabilir. Nitekim devrin Rumeli kadıaskerliği gibi ilmiye sınıfının zirve makamlarından birisi olan bu makamda bulunan ve Feyzullah Efendi'nin ekibinde yer alan ed-Seyyid Mehmed Dede Efendi de, Paşa'nın bahsedilen mülklerinin bir kısmını satın alır. Ancak, diğer taliplilere göre onun daha fazla mülk almış olması dikkat çekicidir. Onun burada 2.000 esedî kuruşa aldığı mülkler salhâneler, ahır, acemi oğlan odaları ve bakkal gibi birçok mülkten müteşekkildi. Bunlardan üç tane olan salhanelerden birisi salhanenin aşağı tarafında yer alırdı. Kasapbaşı Mehmed Ağa'nın kiracısı olduğu bu büyük salhane altı fevkanî oda, bir ahır ve burada çalışan acemi oğlanlar odalarından oluşmaktaydı. Diğer salhane dükkânı, salhanenin aşağısında olup, sekizinci sıradaydı. Kasap Kara Mustafa Beşe'nin kiracısı olduğu bu salhane de dört fevkanî odadan müteşekkil büyük bir salhaneydi. Diğer salhaneyse bunlardan daha küçüktü. Bakkal dükkânıysa salhanelerin hudutları içinde ve salhaneler kapısının doğusunda yer almaktaydı⁵⁴.

8 Temmuz 1703 (23 Safer 1115) tarihinde mahkemece onaylanan bu satış işlemine konu olan mülklerin benzerlerine göre oldukça ucuza gittiği görülmektedir. Zira yukarıda satılan beş salhanenin tanesinin 760'ar kuruşa satıldığı göz önünde bulundurulduğunda, on odadan müteşekkil üç salhaneyle, bir ahır ve bir bakkaldan oluşan bu mülklerin değerinde satıldığını söylemek oldukça güçtür. Muhtemelen, Rumeli Kadıaskeri'nin bu mülklere talip olduğunun öğrenilmesi üzerine, mevcut taliplilerin satın almak için müzayedeye girmemesinden dolayı bu mülkler değerlerinin çok altında satılır. Devrin tarihçilerinin Feyzullah Efendi ve ekibinin

⁵³ EKS, nr. 89, vr. 78b.

⁵⁴ EKS, nr. 89, vr. 82a.

çeşitli yöntemlerle istediklerini her seferinde nasıl kolayca elde ettiklerini anlattıklarına⁵⁵ bakıldığında, bu mülklerin ekibin etkili bir üyesi tarafından ucuza kapatılmış olmasının hiç de sürpriz olmadığı anlaşılmaktadır.

Mehmed Dede Efendi, yukarıda sayılan mülkler dışında Paşa'nın buradaki bazı mülklerini daha satın alır. Yukarıdaki satıştan iki gün sonra gerçekleşen bu işlemle Rumeli Kadıaskeri, salhanelerin aşağı tarafta altıncı ve yedinci sırasında yer alan, Şahbâz Ağa denilen kişinin salhanesine bitişik olan ve dört bâb fevkanî odası bulunan iki salhane dükkânını da 1.200 kuruşa satın alır⁵⁶.

Amcazade'nin müsadere edilerek satılan en değerli emlakı hiç şüphesiz İstanbul Mercan çarşısındaki fırınıydı. Kime satıldığını henüz tespit edemediğimiz ama 808.000 akçaya⁵⁷ (5.050 esedi kuruş) satıldığını bildiğimiz bu fırının değeri, satılan mevcut gayrimenkullerin gelirinin ¼'üne denkti.

Araştırmalarına devam eden komisyon, Paşa'ya ait bazı mülkleri daha tespit eder. Buna göre Edirne'ye bağlı Kara Kasım Köyü'ndeki değirmen yeri, Niğbolu Kasabası'ndaki dört gözden müteşekkil değirmen⁵⁸, İstanbul Mercan'daki kırk dükkân, İstanbul'a bağlı Küçük Nakkaş köyündeki çiftlik binaları ve çok sayıda hayvana, satılması için el koyar. Bunların satılması sonrası elde edilecek meblağın bahse konu olan borca yine yetmeyeceğini ileri süre komisyon, Paşa'ya ait Silivri Nahiyesi'ne bağlı Fethi ve Oklağlı köylerindeki çiftliklere de el konulup satılmasını teklif eder. Fakat daha önce devletçe el konularak silâhtar ve çukadara ihsan olunan bu mülkler ve içindeki hayvanların satılıp, bedellerinin Paşa'nın yetimlerine verilmesi gerektiğine dair Rumeli Kadısının ilamı üzerine adı geçen mülkler hususunda tereddüt yaşanır. Alacaklıların borcunun eda edilemediği bir ortamda varislere mal bırakmanın doğru bir uygulama olamayacağı düşünüldüğünden, bu ilam, şayet Paşa'nın diğer mal ve emlakı borcuna yetiyorsa söz konusu mülkler ve içindekiler mirasçılara bırakılabilir şeklinde değiştirilir. Bunun için gerek Fethi'deki, gerekse Oklağı'daki

⁵⁵ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 223-224; *Nusretname*, s. 577-578; *Târih-i Na'imâ*, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007, IV, 1860-1862, 1876-1877

⁵⁶ *EKS*, nr. 89, vr. 82b-83a.

⁵⁷ *EKS*, nr. 89, vr. 46b, vr. 91b.

⁵⁸ Bu değirmenler Amcazade'nin değil, babasının kurmuş olduğu vakfa aitti.

çiftlikler, tüm hesapların yapılp durumun anlaşılacağı ana kadar, deftere yazılıp varisleri adına zapt edilmesi hükme bağlanır⁵⁹.

Muhallefattan Elde Edilen Gelirin Harcanması

Amcazade Hüseyin Paşa'nın borcunu ödemek için mevcut menkul ve gayrimenkul tüm mallarını müsadere edip, borçlulara alacaklarını vermekle görevlendirilen Osman Ağa bin Hıdır, yaptığı iş ve işlemlerin defterini mahkemeye sunar. Buna göre Amcazade'nin emlâkinin satışından 3.363.200, Edirne ve civarındaki ikametgâhlarında elde edilip satılan eşyasından 3.092.845 ve İstanbul'daki ikametgâhlardan toplanıp Edirne'ye götürülüp satılan eşyasından da 848.420 akça olmak üzere toplam 7.304.465 akçalık gelir elde edilmiştir⁶⁰. Elde edilen bu gelirin harcandığı yerleri masraflar ve borçlar olarak iki ana başlık hâlinde incelemek mümkündür:

1. Masraflar: Emlak ve eşyanın zaptından satışına ve paranın ilgili yerlere ulaştırılmasına kadar toplam 314.000 akçalık masraf yapılır. Bu masrafın 70.800 akçası eşyanın dellaliye ücreti, 54.800 akçası emlakın dellaliye ücreti, 4.200 akçası eşyanın depo (mahzen) ücreti, 79.400 akçası defter harcı, 17.600 akçası yazı ve hesap işçiliği (kâtiplere), 4.200 akçası hammaliye ve araba ücreti ve 83.000 akçasıysa taşıma ve diğer masraflar için ödenir⁶¹.

*2. Borçlar*⁶²: Eşya ve emlâkın müsadere ve satış işleminden ve elde edilen meblağdan yapılan masrafın düşülmesinden sonra sıra alacaklılara borç ödemesi yapmaya gelir. Ancak, elde edilen meblağ alacaklıların borcundan bir miktar az olduğundan herkese borcu tamamıyla ödenmez. Miras hukuku gereği⁶³ mevcut para alacaklılar arasında alacakları nispetinde adil bir şekilde dağıtılmaya çalışır.

⁵⁹ BOA, MAD, nr. 5362, s. 259.

⁶⁰ EKS, nr. 89, vr. 47b, 91b.

⁶¹ EKS, nr. 89, vr. 91b.

⁶² EKS, nr. 89, vr. 47b-48a, 91b-92a.

⁶³ Ömer Lütfü Barkan, "Edirne Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *TTK Belgeler*, III/5-6, Ankara 1966, s. 19; Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait 17. Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995, s. 77.

Hüseyin Paşa'nın yirmi beş kişiden oluşan alacaklılar listesi, çeşitli din, millet, meslek, cinsiyete mensup kişilerden oluşmaktaydı. Alacaklıların altısı gayrimüslim, altısı ağa ve üçüye beşe unvanını taşıyanlardan meydana gelirdi. Alacaklılar arasındaki iki kişi, diğerlerine göre Paşa'ya oldukça yakındı. Bunlar zevceleri Afife ve Halime hanımlardı⁶⁴. Amcazade'nin ölümünden yaklaşık üç ay sonra, 9 Ocak 1703 (20 Şaban 1114) tarihinde Paşa'nın her iki eşi de mahkemeye başvurur. Gerekçeleri, Amcazade Hüseyin Paşa kendileriyle evlenirken, 500'er şerifi altını mihr-i mü'eccel olarak vereceğini şahitler huzurunda söylemiş olmasıydı. Onlar bu iddialarını vekilleri olan Hasan Çelebi bin Abdullah vasıtasıyla mahkemede dile getirirler. Amcazade'nin muhallelfatını devlet adına tespit edip satmak ve elde edilen gelire Paşa'nın borcunu ödemek hususunda devlet tarafından vasi ve kayyım olarak atanan Osman bin Hıdır, davacıların dile getirdiği bu iddia için delil ister. Onlar da, Amcazade'nin tabilerinden harem kethüdası Hacı Lütfullah Ağa bin el-Hac Piri ve Mehmed Ağa bin Abdullah'ın bu duruma şahit olduklarını beyan ederler. Neticede adı geçen kişilerin mahkeme huzurunda, Amcazade'nin böyle bir beyanda bulunduğunu ifade etmeleri üzerine, mahkeme her iki kadına 500'er şerifi altın ödenmesine karar verir⁶⁵.

Amcazade gibi, Osmanlı toplumunda ölen Müslüman erkeklerin çoğunun eşlerine mehr-i mü'eccel borcu vardı. Meselâ Edirne'de 1655-1669 tarihleri arasında vefat eden 160 evli erkeğin 133'ünün mehr-i müeccel borcu vardı⁶⁶. Zira bu mehir, boşanma veya ölüm hâlinde, kız tarafına verilmesi şartıyla nikâhta kararlaştırılan bir bedeldi. Dolayısıyla boşanmaların az olduğu Osmanlı toplumunda bu mehir, genellikle erkeğin ölümden dolayı biten evliliklerde dul kalan kadınlara veriliirdi.

⁶⁴ Amcazade'nin bir de kendisinden üç yıl önce, 1699 (1111)'da vefat eden ve kabri Doğancılar'daki Şehit Süleyman Paşa Camii'nde olan Emine Hanım (Şehit Süleyman Paşa Camii haziresindeki mezar taşı) isminde bir eşi daha vardı.

⁶⁵ EKS, nr. 89, vr. 40a.

⁶⁶ Selma Kuşu, *Şerîye Sicillerine Göre H.1065–1079/ M.1655–1669 Tarihleri Arasında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat*, YYLT, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim DalıYakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009, s. 15, 31, 69.

Görülen davanın karar metninde Afife Hanım için bazen “Afife bint-i Abdullah”, bazen “Afife bint-i Abdülmennân”; Halime Hanım içinse “Halime Hâtûn ibnet-i Abdullah bin Abdülmennân” ve “Halîme Hâtûn ibnet-i Abdullah” gibi ifadelerin kullanılmış olması, onların cariyeye kökenli olduğuna karine teşkil eder. Yine, onların mahkemeye beyan ettikleri ikametgâhlarına bakıldığında her ikisinin de hâlâ Amcazade’nin İstanbul Molla Güranî Mahallesi’ndeki konağında oturdukları anlaşılmaktadır⁶⁷.

Amcazade’nin yirmi beş kişiye toplam borcu 7.042.850 akçaydı. Yukarıda elde edilen meblağdan 314.000 akçalık masraf düşüldükten sonra geriye kalan 6.990.465 akçanın 6.986.388 akçalık kısmı ödenir. Bu da ilgili şahısların alacaklarının neredeyse % 99,2’sini tahsil edebildikleri anlamına gelmekteydi. Paşa’nın borçlu olduğu kişilerle, onlara olan borç miktarı ve yapılan ödeme şöyleydi⁶⁸: Yahudi Abraham: 3.132.200-3.106.477, Kethüda Mehmed Ağa: 896.000-888.832, Şahbaz Ağa: 524.640-520.442, Süleyman Ağa: 400.000-396.800, Bakkal zimmî Benapon: 346.530⁶⁹-343.757, Arpa Emîni Osman Ağa: 218.480⁷⁰-216.688, Mehmed Ağa: 211.840-210.145, Mehmed Efendi: 200.000-198.400, Afife Hatun: 180.000-178.560, Halime Hatun 180.000-178.560, el-Hac Ahmed: 137.600-136.499, Saraç Hasan Çelebi: 128.640-127.610, Odun Emîni Hasan Ağa: 80.000-79.360, Pazarî Ahmed: 60.640-60.145, el-Hac Ömer: 60.320-59.837, ashâb-ı pazar⁷¹: 80.000-79.360, zimmî Dimo: 66.680-66.146, zimmî Yani: 33.280-33.013, Abdülbaki: 28.800-28.569, zimmî Kirkor: 22.360⁷²-22.181, Mustafa Beşe: 19.840-19.681, zimmî Simo: 14.880-14.760, Sarrac Hüseyin Çelebi: 10.320-10.171, Kollabî (Kollabcı) Mehmed Beşe: 8.400-8.332 ve Şaban Beşe: 2.080⁷³-2.063 akça.

⁶⁷ EKS, nr. 89, vr. 40a.

⁶⁸ İlk rakam borcu (deyn), ikinci rakamsa yapılan ödemeyi (*hissetü'l-guremâ*) göstermektedir.

⁶⁹ 346.320 olmalı.

⁷⁰ 212.800 olmalı.

⁷¹ Ashâb-ı bağât da olabilir.

⁷² 22.240 olmalı.

⁷³ Bir esedî kuruş 160 akça olduğuna göre bu meblağ 2.240 akça olmalıdır.

Amcazade'nin El Konulan Menkul Malları

Devrin tarihçilerinden Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın, Hüseyin Paşa'nın zaptedilen eşyasının cüz'î olduğunu⁷⁴ söylemesine bakılırsa, Paşa'nın terekesinden bir sadrazamın terekesinden beklenenden daha az mal çıktığı anlaşılmaktadır. Onun başkentteki saray, konak, yalı, çiftlik ve evlerinde tespit edilen eşyaları Edirne'ye yirmi dört arabayla taşınır. İstanbul'dan Edirne'ye nakledilen bu eşyanın taşıma ücreti olarak araba başına onar kuruştan toplam iki yüz kırk kuruş verilir. Bu ücret, muhal-fatı tespitten sorumlu mirâhur tarafından Paşa'nın terekesinden karşılanır⁷⁵.

Amcazade'nin terekesinden çıkan şahsına ait eşyalar genellikle günlük kullanımla ilgili olan eşya ile birkaç yüzükten oluşan takılardır. Buna karşılık, terekedeki yükte hafif pahada ağır mücevheratın neredeyse tamamı Paşa'nın hareminden çıkar. Paşa'nın, Mirâhur-i Evvel Yusuf Ağa, Defterdar-ı Şikk-ı Evvel Mehmed Efendi ve Muhasebe-i Evvel Veli Efendi tarafından sayımı yapılp deftere geçirilen malları 18 Ekim 1702 (26 Cemaziyelevvel 1114)'de hazineye teslim edilir. Mücevherler dışındaki menkul malların satışıysa Edirne'de yapılır. *EKS*'deki kayıtlardan bu malların bir kısmının tek başına, bir kısmının ise grup hâlinde satıldığı anlaşılmaktadır. Türlerine göre tasnif ettiğimiz eşyayı, ait olduğu başlığın altında kıymetine göre büyükten küçüğe doğru sıraladık. Kitaplar haricindeki diğer bütün eşyanın sıralamasında esas aldığımız kriter eşyanın fiyatı olduğu için, *EKS*'de geçtiği şekliyle (tek ya da grup hâlinde) yer verdik. Paşa'nın mücevher, kitap, mutfak eşyası, mefruşat, giyecek, saat, at koşum takımı, yatak takımı, aydınlatma malzemesi, döşeme, mobilya, yazı edevatı, tespih vb. meydana gelen eşyası türlerine göre sınıflandırıldığında ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır:

1. **Kitaplar**⁷⁶: Bir kütüphane kuran ve oraya çok sayıda kitap bağışlayan⁷⁷ Amcazade Hüseyin Paşa'nın terekesinde de birçok kitap çıkar.

⁷⁴ *Zübde-i Vekayîât*, s. 736.

⁷⁵ BOA, *Baş Muhasebe Defterleri (D.BŞM)*, nr. 1407/19, 8 Ekim 1702 (16 Cemaziyelevvel 1114).

⁷⁶ BOA, *MAD*, nr. 5362, s. 265; *EKS*, nr. 89, vr. 47b, 90b.

⁷⁷ *AHPV, VGMA*, nr. 502, s. 10-12/25-27; *Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar*, nr. 2272, vr. 1b-4a.

Hüseyin Paşa'nın, bir kısmı 5362 numaralı *MAD*, önemli bir kısmıysa 89 numaralı *EKS*'de yer alan bu kitapları günlük okumaları için yanında tuttuğu anlaşılmaktadır. *MAD*'da yer alanların adı ve adedi yazılıyken, *EKS*'de kayıtlı olanlarınsa adı ve adediyle birlikte değeri de yazılıdır. Hüseyin Paşa'nın kitaplarına dair bu kayıtlar, hem entelektüel⁷⁸ bir sadrazamanın ne tür kitaplara ilgi duyduğunu öğrenmemize, hem de 1702 yılının kitap fiyatlarına dair bilgi edinmemize katkı sağlamaktadır. Farklı ilgi alanlarına sahip aydın bir devlet adamı olan Hüseyin Paşa'nın başta Kur'an ve hadis gibi dinî kitaplar olmak üzere, tarih, edebiyat, tıp, coğrafya, siyaset, ahlâk ve tasavvufu ilgili kitaplar okuduğu anlaşılmaktadır.

Bu kitaplardan 5362 numaralı *MAD*'da kayıtlı olanlar şunlardı: Biri Süleyman Efendi, diğeriye Osman Efendi hattıyla yazılmış olan iki cilt Mushaf-ı Şerif, bir cilt küçük Mushaf-ı Şerif, Şeyh hattıyla yazılmış olan bir cilt En'âm-ı Şerif, bir cilt Târîh-i ...⁷⁹, iki cilt Şerh-i Mesnevi, bir cilt ....ü'l-Fenârî, bir cilt Tefsîr-i Kâşkî?, beş cilt Târîh-i Mîr-hând?, bir cilt Târîh-i Peçevî ve bir cilt Kitâbü's-Şeri'ât'tı⁸⁰.

Paşa'nın, *EKS*'de kayıtlı olan terekesinde çıkan kitapların hem sayısı fazla, hem de herbirisinin ne kadarlık bir bedele sahip olduğu yazılıdır. 1702 yılında kitapların maddî değeri hakkında önemli bilgiler veren bu kayıtlara göre kıymetiyle birlikte Paşa'nın kitapları şunlardı⁸¹: Acâ'ibü'l-Mahlûkât, 1: 16.000; Ahlâk-ı Alâyî, 1: 3.200; Ahlâk-ı Alâyî, 1: 3.600; Ahlâk-ı Müftî-zâde, 1: 4.850; Ahlâk-i Alâyî ve Tenvîr-ü'l-Ebsâr?, 1: 5.100; Câmi'u't-Tirmizi: 4.050; Dîvân-ı Arabî, 1: 3.500⁸²; Dîvân-ı Hâfız, 1: 5.300; Dîvân-ı Sâ'ib, 1: 2.200; Dürrü'l-Menâkıb, 1: 1.200; Enisü'l-Mülûk, 1: 1.350; Enmûzec-i Tıbb, 1: 1.600; Envâr Siccili, 1: 900; Ferâyiz Şerhi, 1: 400; Ferec Ba'de's-Şidde, 1: 2.500; Fethü'l-Müte'âl, 1: 1.150; Fezâ'il-i Cihâd, 1: 2.000; Fezâ'ilü'l-Cihâd, 1: 4.050; Fezleke (nâkis) , 1: 1.400; Gü-

⁷⁸ Osmânzâde Ahmed Tâ'ib, *Hadîkatü'l-Vüzerâ*, İstanbul 1271, s. 126; Behçetî Seyyid İbrahim Efendi, *Târîh-i Sülâle-i Köprülü*, haz. Mehmet Fatih Gökçek, YYLT, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yenicâğ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2006, s. s. 298, 303-304.

⁷⁹ قدكليه / قدكليه.

⁸⁰ BOA, *MAD*, nr. 5362, s. 265.

⁸¹ Listeyi alfabetik sıraya göre ve isim-adet-fiyat şeklinde verdik.

⁸² Vr. 46'daki imlâsına göre bu kitap, *Dîvân-ı Örfî* ya da *Dîvân-ı Azmî* olarak da okunabilir.

listân-ı Serverî?: 650 akça; Hadîs, 1: 1.400; Hamse-i Nizâmî, 1: 8.400; Hısn-i Hasîn, 1: 400; Hidâye, 1: 2.500; İmâdü'l-İslâm: 900 akça; Kâdı İyâz, 1: 4.400; Kâmilü't-Ta'bîr, 1: 1.700; Kasîde-i Bürde, 1: 600; Maksad-ı Us, 1: 2.000; Mecmû'a, 2: 400; Mecmû'a-i Gazel, 4: 200; Mecmu'atü'l-Eşkâl, 1: 200; Menâkıb-ı Mevlânâ, 1: 1.500; Menâkıbü'l-Evliyâ, 1: 1.200; Menâr, 1: 1.600; Mesnevî-i Şerîf, 1: 5.300; Minhâcü'l-Adâle, 1: 900; Mir'ât-ı Kâ'inât (nâkıs), 1: 4.000; Mu'îde-i Aristales?, 1: 2.700; Murakka'?, 1: 5.450⁸³; Mushaf-ı Şerîf ve sim alem: 9.100; Mushaf-ı Şerîf, 1: 1.050; Mushaf-ı Şerîf, 1: 2.000; Mushaf-ı Şerîf, 1: 3.200; Mülemmehe?, 1: 300; Mültekâ (nâkıs), 1: 300; Nasîhatü'l-Mülûk, 1: 1.600; Nasîhatü's-Selâtin, 1: 850; Nûru'l-Hüdâ, 1: 3.600; Ravzâ-ı Nigârîstân, 1: 2.900; Ravzatü'l-Ebrâr, 1: 900; Ravzatü'l-Hayât, 1: 5.500⁸⁴; Rübâ'iler, 11: 600 akça; Seyr-i Veysî?, 1: 3.450; Şâhnâme-i Musavver: 24.000; Şakâyik-i Hakâyik, 1: 3.200; Şifâ-ı Kâdızâde⁸⁵, 1: 6.000; Târîh-i Azîz Efendi, 1: 4.050; Târîh-i Bağdad, 1: 800; Târîh-i Beyt-i Şerîf ve Mekke, 1: 700; Târîh-i Hâce, 1: 3.050; Târîh-i Hezârfen: 5.150⁸⁶; Târîh-i Süleymanî, 1: 5.000; Tasavvuf Kitabı: 800; Tedbîrü'l-Mülûk, 1: 3.700; Tercüme-i Lârî, 1: 5.050; Tercüme-i Nizâmî, 1: 2.500; Tevârîh-i Hullegân, 1: 4.000; Tezkeretü's-Şu'arâ, 1: 4050⁸⁷; Tezkîretü'l-Evliyâ: 500; Türkî Hikâye Mecmu'a: 240; Türkî Hikâye: 250; Türkî Tasavvuf : 300; Vekâyi'-i Zülfikâr Efendi, 1: 750 ve Zafernâme, 1: 2.250 akça⁸⁸⁹.

2. Giyecekler⁹⁰: Hüseyin Paşa'nın terekesinden çıkan kürk, koftan, yağmurluk, kapaniçe, kuşak, ihram, başlık, şalvar, don, çintıyan, fefrace, çorap gibi giysiler, zengin bir kıyafet koleksiyonu oluşturacak çeşitlilikteydi. Koleksiyonun en pahalı parçaları doğal olarak kürklerden. Paşa'nın terekesinde çıkan kıyafetleri şöyle sınıflandırabiliriz:

⁸³ Vr. 90b'de bu kitabın bedeli 4.050 akça olarak beyan edilmiştir.

⁸⁴ Bu kitaptan vr. 90b'de, *Ravzatü'l-İhyâ* olarak bahsedilmiştir.

⁸⁵ Vr. 46b'de bu eser *Şifâ-ı Kâdı İyâs* şeklinde yazılmıştır.

⁸⁶ Vr. 90b'de bu kitabın değeri 4.150 akça olarak belirtilmiştir.

⁸⁷ Vr. 46b'de, bu kitabın değeri 450 akça olarak beyan edilmiştir.

⁸⁸ *EKS*, nr. 89, vr. 46b, 90b, 91a, 91b.

⁸⁹ Milli Kütüphane, *EKS*, nr. 89, vr. 46b, 90b. Bu kitapların bir kısmının listesi için yine bkz. Güleser Oğuz, "Tereke Kaydından Hareketle Bir Osmanlı Vezirinin 18. Yüzyıl Başlarındaki Yaşam Tarzı: Amcazâde Hüseyin Paşa", *Millî Folklor*, Sayı 88, Ankara 2010, s. 93.

⁹⁰ BOA, *MAD*, nr. 5362, s. 265; *EKS*, vr. 46b-48a, 90b-92a.

Kaftan ve Kürk: Bir keremsûd kaplı samur bâce kürk: 56.100, bir vaşak kürk: 35.200⁹¹, sekiz kantüre kaftan: 32.000, bir⁹² Yemenî kakum kürk: 10.700, bir kapaniçe⁹³: 6.000, bir sof kürk: 4.500, bir nimten kürk-i sincab: 1.500 akça ve değerleri belirtilmemiş üç samur erkân kürk, bir Serhadî samur kürk, bir siyah kunduz kürk ve dört kakma kürk.

Yağmurluk: On iki sim düğmesi olan bir çuka yağmurluk: 11.500, bir yağmurluk: 6.200 ve on iki sim düğmesi olan bir kırmızı çuka yağmurluk: 4.800 akça.

Kuşak: On mukaddem kuşak: 11.710, dokuz beyaz Lahor şâl kuşağı⁹⁴: 3.200, bir sim ön kuşak: 3.100, bir kullanılmış (müsta‘mel) şal kuşak: 2.800, 1⁹⁵ kanturi kuşak: 1.500 ve bir bakır⁹⁶ çavuş kuşağı: 110⁹⁷ akça. Bunların dışında değeri belirtilmemiş göbeği birer zümrüt elmasla murassa bir altın kuşak, bir zümrütlü murassa gecelik altın kuşak, bir sade altın kuşak ve bir sim şâtır kuşağı daha vardı.

*Don, şalvar, çakşır*⁹⁸: Dört çuka donluk: 12.250, iki sof donluk: 7.600, bir kunduz donluk: 7.100, bir zer-beft⁹⁹ acem donluk: 6.200, dört kadife şalvar: 6.200, bir Keşmirî şal donluk: 4.000, üç donla sekiz gömlek: 3.400, bir çuka donluk: 3.200, bir sarı çuka donluk: 3.150, birer parça dülbend ve çakşır: 3.100, bir çuka¹⁰⁰ çakşır: 2.000, bir parça bogasi kahve sof çakşır: 1.700 ve bir çakşır: 850 akça.

Başlık: On fes: 2.080 ve beş fes: 1.250 akça.

⁹¹ Vr. 47a’da bu meblağ 35.100 olarak yazılmıştır.

⁹² Vr. 47a’da kürk sayısı iki olarak geçmektedir.

⁹³ Kapaniçe: Padişah ve sadrazam gibi üst düzey devlet idarecilerinin giydiği mükellef kürk (Mehmed Bahaeddin, *Yeni Türkçe Lügat*, s. 520).

⁹⁴ Vr. 47b’de kuşak yerine donluk yazılmıştır.

⁹⁵ Vr. 46b’de kuşak sayısının yedi olduğu ifade edilmektedir.

⁹⁶ Bakır kuşak için yine bk. Zeynel Özlü, *Kassam Defterlerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, YDT, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2002, s. 202, 205.

⁹⁷ Bu meblağ vr. 47a’da 115 akça olarak geçmektedir.

⁹⁸ Çakşır: Erkeklerin iç donu üzerine giydikleri pantolona benzer giysi (S. Savaş, a.g.m., s. 285).

⁹⁹ Zer-beft: Altın tellerle dokunmuş kumaş, yani sırmalı kumaş, üstüfe (Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 713).

¹⁰⁰ Yünden yapılan kumaş (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, I, 384).

*Bogasi*¹⁰¹: Bir bogasi parçası: 2.950 ve bir beyaz bogasi: 2.050 akça.

*Çintiyân*¹⁰² ve *Ferace*: Bir sof ferace: 3.150, bir sof ferace: 2.750, bir sof ferace: 2.320 ve bir köhne çintiyân: 300 akça.

Diğer elbise ve kumaşlar: 64 zira elvan kadife: 25.600, sekiz Kantüre dîbâ¹⁰³: 11.600, bir telli Hatâyî¹⁰⁴ parça: 7.500, iki dîbâ parçası: 6.500, bir beyaz enlü? nimten¹⁰⁵: 4.050, iki parça alaca: 3.700, iki diba entari: 2.950, bir alaca: 2.800, bir came parçası: 2.250, bir Hatayî parça: 2.200, elvân boyama: 2.000 ve bir çift çorap: 850 akça.

3. Silah ve Av Malzemeleri¹⁰⁶: Paşa'nın silahları çeşitli tür ve ebattaki hançer, tirkeş, kılıç, tabanca, dürbün ve tüfekten oluşurdu. Bunlardan İstanbul'daki ikametgâhlarında elde edilenler bir adet kabzası elmasla murassa altın hançer, bir adet kabzasıyla burnu elmasla murassa hançer, bir adet altın zincirli ve altın kakma tirkeş, bir adet balık dişi kabzalı altın kılıç, bir adet demirli zernişân kılıç, sekiz adet sim gaddare¹⁰⁷, iki adet sim çukadar gaddaresi, iki adet dürbün, yüz yirmi iki adet Hacı Mustafa ve Usta Veli işleri ve Cezâyirî cevherdâr? tabancalı ve maşalı tüfektir.

EKS'de kayıtlı olan silah ve benzeri eşyayla onların kıymetleriye şöyleydi¹⁰⁸: Bir tüfek: 48.000, bir altın İstanbul kılıcı: 44.100, bir sim kılıç: 8.000, dört tabancalı tüfek: 7.000, dört palaska: 4.350, bir tüfek: 4.000, bir inci destvan¹⁰⁹: 3.200, bir palaska: 3.000, bir büyük tüfek: 2.000, yine bir büyük tüfek: 2.100, bir palaska: 1.800, bir tüfek: 1.600, bir tablbaz¹¹⁰:

¹⁰¹ Bogasi: Astar, astarlık, bez, ince Amerikan bezi (Şemseddin Sâmî, *Kamûs-i Türki*, İstanbul 1317, s. 310).

¹⁰² Çintiyân: Kadınların giydiği paçaları büzgülü şalvar (Pakalın, I, 375).

¹⁰³ Dîbâ: Renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş, canfes kumaş (Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1970, s. 217).

¹⁰⁴ Hatayî: Çin işi (James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, İstanbul 1890, s. 855) ya da Orta Asya menşeli bir ipekli kumaş çeşidi (S. Savaş, a.g.m., s. 286).

¹⁰⁵ Nimten: Mintan (*Kamûs-i Türki*, s. 1479).

¹⁰⁶ BOA, *MAD*, nr. 5362, s. 265; *EKS*, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁰⁷ Gaddere: Ağır ve iki tarafı keskin bir tür kılıç (Mehmet İnbaşı, "Elmas Mehmed Paşa'nın Telhiscisi Abdullah Ağa'nın Muhallefatı", *Doç. Dr. Günay Çağlar Armağanı*, Erzurum 2004, s. 74).

¹⁰⁸ *EKS*, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁰⁹ Destvan: 1. Savaşta giyilen demir eldiven. 2. Bilezik (Develioğlu, s. 213).

¹¹⁰ Tablbaz: Av esnasında avcı kuşları çağırmak için kullanılan küçük davul (S. Savaş, a.g.m., s. 289).

1.200, bir tüfek: 1.200, on sekiz ok: 1.200, bir boylu? tüfek: 910, bir¹¹¹ destvan: 900, bir tüfek: 700, bir tüfek: 700, bir tüfek: 650, bir tüfek: 640, bir tüfek: 600, iki namlu: 600, üç tuğ: 600, bir tüfek: 600, bir tüfek: 610, bir tüfek: 610, iki tüfek: 490, bir tüfek: 400, bir tüfek: 400, iki tüfek: 400, bir kullanılmış (müsta‘mel) keman: 200 ve bir zırh gömlek: 200 akça.

*Dürbün*¹¹²: Bir dürbün: 12.000 ve bir kaval dürbünü: 650 akça¹¹³.

4. At Koşum Takımları¹¹⁴: Hüseyin Paşa'nın raht, eyer, rişme, topuz, kusgun, yular, rikap ve kesmeden oluşan at koşum takımları şunlardı: Dört sim çapkun raht¹¹⁵: 47.000, iki kadife eğer: 12.800, iki kısarak rahtı: 11.000, bir raht: 8.100, bir sim çapkun raht: 8.000, bir sim Midilli rahtı: 7.500, havluyla birlikte bir rişme¹¹⁶: 7.000, bir sim Midilli topuzu¹¹⁷: 3.600, iki Midilli eğer: 3.200 akça, bir dünya nîm-şahte¹¹⁸: 3.050, bir yapık¹¹⁹: 1.600 ve bir kusgun¹²⁰: 100 akça. Bunların dışında değeri belirtilmemiş olan beş çift sim rikap, beş gümüş rişme, beş sim yular, sekiz gümüş eyer, iki sim kareli¹²¹ eyer ve altı sim tor? daha vardı.

*Kesme*¹²²: Bir kırmızı çuka kesme: 26.100, bir sırmalı kunduz kesme: 16.100, bir sırmalı çuka kesme: 13.300, bir sırmalı kesme: 12.000, bir Mi-

¹¹¹ Vr. 47a'da bu sayı üç olarak geçmektedir.

¹¹² *EKS*, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹¹³ Tereke kayıtlarında sık rastlanmayan dürbünün çifte dürbün, üçüzlü dürbün, dereceli dürbün dürbünlü baston ve rasat dürbünü gibi çeşitleri malı müsadere edilen bir diğer devlet adamı olan Hüseyin Avni Paşa'nın (Musa Çadırcı, "Hüseyin Avni Paşa'nın Terekesi", *TTK Belgeler*, 1986, XI/15 (1986), s. 151, 153, 155) terekesinden çıkarken, üç tane dürbün de Dağıstanî Ali Paşa'nın terekesinden (S. Savaş, a.g.m., s. 255, 260, 261) çıkar.

¹¹⁴ *BOA, MAD*, nr. 5362, s. 265; *EKS*, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹¹⁵ Çapkun: Koşum takımı (at ile) (S. Savaş, a.g.m., s. 285).

¹¹⁶ Rişme: Zincir gem (M. Bahaeddin, *Yeni Türkçe Lügat*, s. 354).

¹¹⁷ Topuz: Eğerin ön kısmındaki yuvarlak çıkıntı, silah (S. Savaş, a.g.m., s. 289).

¹¹⁸ Vr. 47b'de bu ibare, "Yeni Dünya Şahte" diye geçmektedir.

¹¹⁹ Vr. 47b'de "یایق", vr. 91a'daysa "یایق" imlâsıyla yazılan bu kelime, *Kamus-i Türkî*'de "Atı yağmurdan muhafaza için örttükləri büyücek belleme [atın belini örtmek üzere eğerin altına konulan fanila]" olarak geçmektedir (s. 1522, 302).

¹²⁰ Kusgun: Atın kuyruğu altından geçirilen eyere bağlı kayış (*Kamûs-i Türkî*, s. 1100).

¹²¹ قره لی

¹²² Kesme: Eskiden, savaşlarda ata giydirilen bir çeşit zırh (*Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983, s. 135) olup, buna gaşiye de denirdi (Pakalın, II, 250; Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 337-338).

dilli çuka kesmesi: 10.000, bir beyaz çuka kesme: 8.000, bir sırmalı kesme: 7.500, bir Şam kesmesi: 6.100¹²³, bir Şam kesmesi: 5.050 akça ve değerleri beyan edilmemiş yedi sırma ağızlı toka kesme ve beş Şamî kesme.

5. **Mutfak Eşyası**¹²⁴: Mutfak eşyası¹²⁵: Amcazade'nin İstanbul, Edirne ve diğer yerlerdeki saray, konak, yalı ve çiftliklerinden toplanan mutfak eşyası büyük bir yekûn teşkil ederdi. Kaşık, kâse, tabak, çanak, fincan, sahan, tas, ibrik, gügüm, sini, tepsi, maşraba, kavanoz, tava, kepçe, kevgir, leğen ve benzeri eşyalardan oluşan mutfak malzemelerinin adet ve fiyatı şöyleydi:

Kâse, tabak, çanak: Dörder yekmerdî¹²⁶ kâse ve tabak: 16.000, iki yekmerdî kâse ve bir tabak: 15.300, bir fağfûrî¹²⁷ kâse: 14.000, büyüklü küçüklü on beş mertâbânî¹²⁸: 12.000, birer yekmerdî kâse ve tabak: 10.200, bir¹²⁹ şişe kâse: 7.000, dört fağfûrî kâse: 6.000, beş fağfûrî tabak: 3.700, bir mücevher yekmerdî kâse: 3.400, iki fağfûrî mâ'î kâse: 3.200, bir nakışlı fağfûrî tabak: 3.200, bir şişe tabak ve kâse: 2.600, altı tabak: 2.150, bir şeşhâne kâse: 2.000, bir Yemenî tabak ve kâse: 2.000, beş yekmerdî kâse ve tabak: 2.000; 29 kapak, sahan, kâse ve tas: 2.000; bir yekmerdî kâse ve üç tabak: 1.800, bir ayağ¹³⁰ badye¹³¹: 1.350, bir alaca tabak ve kâse-i fağfûrî: 1.200¹³², bir¹³³ şişe tabak: 1.000, bir¹³⁴ kelle şeker tabağı: 1.000, üçer yekmerdî kâse ve tabak: 800, bir şişe kâse: 800, bir lâdin kâse: 510, altı

¹²³ Vr. 47a'da bu miktar 610 akça olarak belirtilmiştir.

¹²⁴ BOA, *MAD*, nr. 5362, s. 265; *EKS*, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹²⁵ *EKS*, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹²⁶ Niteliği hakkında net bir bilgiye sahip değilsek de, "tek kişilik" anlamına gelen bu kelimeyle, bir kişinin kullanabileceği büyüklükteki kâse ve tabakların kastedildiği söylenebilir (Robert Dankoff, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*, çev. Semih Tezcan, İstanbul 2004, s. 280).

¹²⁷ Fağfûî: Eskiden Çin'de porselenden yapılan kapkacak (Develioğlu, s. 297).

¹²⁸ Mertâbânî: Mavimtrak-yeşil renginde olan çanak (Redhouse, s. 1802).

¹²⁹ Vr. 47a'da, kâse sayısı üç olduğu yazılıdır.

¹³⁰ Ayağ: Ayaklı kadeh, piyale (*Kamûs-i Türki*, s. 233).

¹³¹ Badye: Geniş ve sığ kase, çanak (Redhouse, s. 318). Ağzı yayvan topraktan bütük kap ki gerdel yerine kullanılır (*Kamûs-i Türki*, s. 260).

¹³² Vr. 47a'da bu meblağ 1.100 akçadır.

¹³³ Vr. 47a'da bu tabakların beş adet olduğu kayıtlıdır.

¹³⁴ Vr. 47a'da bu tabakların beş adet olduğu kayıtlıdır.

telâtin¹³⁵ kâse tabağı¹³⁶ : 200, bir ceviz kâse: 110, iki kırık (meksur) kâse: 210, bir kırık tabak: 210 ve üç kırık kâse tabak: 100 akça. Bunların dışında değeri belirtilmemiş olan yedi kâşî, bir murassa maksûrî tabaklı kâşî, bir Ayetelkursî yazılı beyâz tabaklı kâşî, dört sarı makurî kâşî, biri murassa ve ikisi sade tabak daha vardı

Fincan: On sekiz sim fincan zarfı¹³⁷ : 6.900, on üç fincan¹³⁸ : 2.500, bir Yemenî fincan: 2.000, üç şişe fincân: 700, bir direkli sarı fincan: 400, bir şeşhâne fincân: 300, bir fincan tabağı: 200¹³⁹, bir direkli fincân ve kâse: 50 akça ve kıymetleri belirtilmemiş on iki paşa fincanı.

Taslar: Yedi beg¹⁴⁰ tası: 7.600, iki yıldızlı hoşaf (hoş-âb) tası: 2.400 ve bir hoşaf tası: 1.960 akça.

Maşraba ve matara: Bir kırık sim maşraba: 2.400, bir sim maşraba: 1.510 akça ve kıymeti yazılmamış eşya arasında yer alan bir sim maşraba, bir sim matara ve bir murassa altın matara billur.

Sahan: Yirmi iki yıldızlı sahan ve tabak: 34.000, otuz sahan: 7.950, bir sahan: 1.250, dört küçük sahan: 450 ve üç sahan kapağıyla bir legen: 430 akça.

İbrik, inbik ve güğüm: Birer inbik ve güğüm: 3.200, birer inbik ve güğüm: 3.050, bir güğüm: 1.400, birer fincan tabağı ve kahve ibriği: 860, birer kahve ibriği ve tâs: 1.005, iki kahve ibriği: 980, bir kahve ibriği: 420 ve bir kahve ibriğiyle iki tepsi: 300 akça.

Sini ve tepsi: İki sini: 8.150, bir sini: 8.000, iki sini: 7.150, bir büyük yıldızlı sini: 5.600, bir tepsiyle iki sini: 3.750, beş¹⁴¹ tepsi: 2.530, bir tepsiyle üç kevgir: 1.550, beş tepsi: 1.350 akça ve değeri belirtilmemiş olan iki gümüş kahve tepsisi ve iki büyük sim sini.

¹³⁵ Parlak dana ve öküz derisi denen telatinden hurç, seccade ve sofra altı yapılırdı (Pakalın, III, 448).

¹³⁶ Vr. 47a'da "kapağı" denilmiştir.

¹³⁷ Zarf: Eski kulpsuz fincanların içine konduğu ayaklı madenî eşya (Zeynel Özlü, *Kassam defterlerine göre XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Gaziantep*, s. 472; S. Savaş, a.g.m., s. 290).

¹³⁸ Vr. 47a'da fincan sayısı 2, değeriye 500 akça olarak belirtilmiştir.

¹³⁹ Vr. 47a'da, fincanın değeri 300 akça olarak yazılmıştır.

¹⁴⁰ Vr. 47a'da "Beg Tası" olarak geçen bu ibare, vr. 90b'de "Bâbeg Tası" olarak geçmektedir.

¹⁴¹ Vr. 47b'de on beş adet olarak geçmektedir.

Leğen ve ibrik: İki yıldızlı leğen ve ibrik: 5.000, iki legen ve ibrik: 2.400, bir yıldızlı legen ve ibrik: 2.300, bir legen ve ibrik: 1.600, ikişer karrade (kurade) leğen ve tepsi: 1.150 ve bir yıldızlı ibrik: 700 akça. Bunların dışında üç sim kahve ibriği, üç sim ibrikli leğen, bir büyük sim askılı kahve ibriği ve bir mînâkârî yıldızlı bakır leğen ibrik daha vardı.

Tencere, tava ve kapak: On beş kapaklı tencere: 24.600, dört kapaklı tencere: 8.800¹⁴², on tencere kapağı: 4.050, bir büyük tencere: 3.000; yirmi kapak, tencere ve sahan: 2.400; birer kulplu tâbe¹⁴³ ve fırın kapağı: 1.600, on kapak: 1.200, iki kapakla bir tencere: 1.000 ve bir şişe kapak: 210 akça.

Kevgir, kepçe ve kaşık: Birer kevgir ve maşraba: 1.050¹⁴⁴, on iki kevgir ve kepçe: 860, dokuz kevgirle iki tas: 550¹⁴⁵, bir anber kaşığı: 400 ve iki Yemenî kaşık: 300 akça. Hüseyin Paşa'nın birçok ikametgâhında sadece iki kaşığın çıkmış olması ilginç olup, bu durum elle yemek yeme alışkanlığının hâlâ yaygın olduğuna yorulabileceği gibi, mevcut kaşıkların Paşa'nın eşlerine ait olduğundan müsadere edilmemiş olabileceğine de yorulabilir.

Temizlik malzemesi: Bir abdest leğeni: 3.000 ve iki yıldızlı berber taşı: 1.050 akça.

Buhurdan ve güllabdân: İki sim buhurdân: 8.300, bir kırık sim buhurdan: 3.200, bir fağfurî buhurdan: 2.000 akça ve değeri yazılmamış olan iki gümüş gülâbdan ve bir sim buhurdan.

Diğer mutfak malzemesi: On sekiz nuhas kavanoz: 4.500¹⁴⁶, bir kebab âlâtı: 3.100, iki nuhâs fânûs: 650 akça ve kıymeti yazılmamış olan iki büyük sim-i semkîran ve iki sim askı.

6. *Aydınlattırma Malzemeleri*¹⁴⁷: Bir sim şamdan: 9.000, iki sim şamdan: 8.800, bir fener: 2.400, bir yıldızlı fener: 1.600, bir câm fânûs: 1.000, bir fener: 1.600, bir bakır şamdan: 710 akça ve değeri belirtilmemiş olan beş yıldızlı fener.

¹⁴² Vr. 91a'da bu eşya "Def'a tencere, bir kapaklı, 12: 8.800 akça" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴³ Tâbe: Tava (Redhouse, s. 471).

¹⁴⁴ Vr. 91a'da bu rakam 750 akça olarak ifade edilmiştir.

¹⁴⁵ Vr. 47b'de bu meblağ 560 akçadır.

¹⁴⁶ Vr. 47b'de bu meblağ 2.450 akçadır.

¹⁴⁷ EKS, vr. 46b-48a, 90b-92a.

7. Çadır, Örtü ve Mefruşat¹⁴⁸: Çadır: Büyük çadır olarak tanımlanan iki sâyebândan¹⁴⁹ birisi 120.000, diğeriye 42.000 akça değerindeydi. Yine bu başlık altında yer verdiğimiz ve belgede net çıkmadığı için ancak “harîr ... ve saçak?” olarak okunabilen eşya 102.000 ve bir “mükemmel oba dîbâ ve revnak” ise 32.000 akça satılır.

Bohça: Bir kahve makraması boğça: 8.800, iki bohça: 5.000, bir mantarî bohça: 3.110, iki sırmalı makrama bohça: 2.600, bir dîbâ bohça: 1.005 ve yine bir dîbâ bohça: 1.000 akça.

Perde: Bir yün Mardin perdesi: 6.000, iki ocak perdesi: 2.400, altı kapı perdesi: 1.550, altı aba kapı perdesi: 1.460, bir kapı perdesi: 1.300, bir çuka kapı perdesi: 1.000, bir kapı perdesi: 900, bir çuka kapı perdesi: 900, iki kapı perdesi: 650, bir kapı perdesi: 600, iki aba kapı perdesi: 600, iki köhne çuka perde: 500, bir kapı perdesi: 500, bir ocak perdesi: 450, bir kapı perdesi: 400 akça ve kıymeti yazılmamış bir Sakızî büyük perde.

Sofra örtüsü ve bezi: Bir Şam dirgi¹⁵⁰: 6.400, bir Şam dirgisi: 2.300, bir Şam dirgisi: 1.650, bir sofra bezi: 1.200, bir köhne sofra bezi: 200 ve birer köhne sofra beziyle peşgir: 200 akça.

*Havlu ve makrama*¹⁵¹: Üç şerit¹⁵² makrama: 4.800, bir Mardin peşgiri: 3.000 ve bir kalem-kârî peşgir: 700 akça.

Örtü: Bir Derviş gedâ işi örtü: 16.000, altı harîr¹⁵³ ihrâm¹⁵⁴: 12.000, dört ihram: 11.900, üç Cezayir ihramı: 8.950, iki Cezayir ihramı 8.500, dört köhne yedek örtüsü: 4.350, bir harîr¹⁵⁵ ihram: 4.000, iki Cezayir ihramı: 3.100, bir Cezayir ihramı: 3.050¹⁵⁶, bir Gedâyî işi örtü: 3.000, bir beyaz Sakız ihramı: 2.100, bir beyaz ihram: 1.900, bir Medine-i Münev-

¹⁴⁸ BOA, MAD, nr. 5362, s. 265; EKS, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁴⁹ Büyük çadır (Pakalın, III, 132).

¹⁵⁰ Dirgi: Sofra (*Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983, s. 69).

¹⁵¹ Makrama. Kenarı işlemeli baş örtüsü, işlemeli destmal, havlu, peşgir (Pakalın, II, 393-394).

¹⁵² Şirit (şerit): İpekten, pamuktan ve yünden ince, dar ve uzun dokuma (M. Bahaüddin, *Yeni Türkçe Lügat*, s. 413).

¹⁵³ Vr. 91a'da “Cezâ'ir ihrâm” diye geçiyor.

¹⁵⁴ Bahsedilen bu ihram, Hac'ta giyilen kıyafet olmayıp, yere veya minderine üzerine yayılan, çarşaf ve yorgan gibi kullanılan yün yaygıdır (*Kamûs-i Türkî*, s. 77).

¹⁵⁵ Vr. 90b'de bu örtüden “Cezâ'ir ihrâm” olarak bahsedilmiştir.

¹⁵⁶ Bu meblağ vr. 47a'da 3.550 akça olarak beyan edilmiştir.

vere örtüsü: 1.500, bir dülbend örtüsü: 1.500, bir Sakız ihramı: 1.500, bir köhne Cezayir ihramı: 800, dört köhne pûşî¹⁵⁷: 430 akça ve değeri belirtilmemiş on harâr ihramı.

*Mak'at*¹⁵⁸: Üç Derviş gedâ işi (kârî) mak'at: 35.150¹⁵⁹, on bir çuka mak'at: 26.300, üç Banyaluka mak'at: 12.150, dört süzenî mak'at: 12.000, dört çuka mak'at: 11.200, iki süzenî mak'at: 11.000, dört çuka mak'at: 10.000, üç süzenî mak'at: 9.200, iki çuka mak'at: 8.200, iki çuka mak'at: 8.100, beş köhne süzenî¹⁶⁰ mak'at: 7.400, iki çuka mak'at: 7.100, iki çuka mak'at: 7.000, iki köhne mak'at: 7.000, dört mak'at: 7.000, iki çuka mak'at: 6.800, dört mak'at: 6.050, on dört pamuk (penbe) mak'at: 6.000, dört mak'at: 6.000, dört mak'at: 6.000, dört mak'at: 6.000, altı mak'at: 6.000, dört çuka mak'at: 5.600, dört mak'at: 5.300, bir köhne çuka mak'at: 5.100, iki çuka mak'at: 5.100, iki çuka mak'at: 5.000, bir süzenî mak'at: 4.000, iki çuka mak'at: 4.000, iki yüz yastıkla birlikte dört çuka köhne mak'at: 3.500, altı sedir mak'at: 3.050, dört çuka mak'at: 2.600, üç köhne Hind mak'at: 3.100, iki köhne mak'at: 3.000, ihramıyla birlikte bir mak'at: 2.450 akça ve değeri belirtilmemiş üç süzenî mak'at.

Yastık: Terekede çıkan yastıkların neredeyse tamamına yakını Bursa yastığıydı. Terekedeki yastıkların adet ve fiyatları şöyleydi: On bir derviş gedâ işi yastık: 34.000, yirmi bir Bursa yastığı: 29.200¹⁶¹, on sekiz Bursa yastığı: 16.200, on yastık: 15.000, yirmi altı Bursa yastığı: 14.000, on bir yastık: 12.200, on sekiz Bursa yastığı: 11.300, sekiz Bursa yastığı: 8.000, on Banyaluka yastık yüzü: 7.200, on Bursa yastığı: 7.000, on yastık: 6.100, yine on yastık: 6.100, on iki Bursa yastığı: 6.050, on Bursa yastığı: 6.000, on iki Bursa yastığı: 6.000, on iki yastık: 6.000, on iki Bursa yastığı: 5.600, on Bursa yastığı: 5.000, on Bursa yastığı: 5.000, on Bursa yastığı: 5.250, on iki Bursa yastığı: 5.200, on iki Bursa yastığı: 5.150, on iki Bursa yastığı: 5.100, on Bursa yastığı: 5.050, beş Bursa yastığı: 5.010, on Bursa yastığı:

¹⁵⁷ Pûşî: Kavuk veya külah etrafına değil de, doğrudan çıplak başa sarılan örtü (Z. Özlü, *a.g.e.*, s. 313).

¹⁵⁸ Mak'ad: Her ne kadar Arapça'da oturulacak yer anlamına gelse de, Osmanlılar'da oturulacak yere serilen kumaş, örtü veya halıya denirdi. Bunlar genellikle şal, yün, kadife ve dokumadan mamül olup ön kenarları saçaklıydı (Pakalın, II, 393).

¹⁵⁹ Vr. 47b'de bu meblağ 35.100'dür.

¹⁶⁰ Bir tür ince nakış (*Kamûs-i Türki*, s. 747).

¹⁶¹ Vr. 47a'da bu meblağ 29.600 akçadır.

5.000, on iki Bursa yastığı: 5.000, on iki Bursa yastığı: 4.900, on Bursa yastığı: 4.400, dokuz Bursa yastığı: 4.400, yedi Bursa yastığı: 4.000, beş Bursa yastığı: 3.500, üç dîbâ yastık: 3.200, yedi Bursa yastığı: 3.000, üç Bursa yastığı: 3.000, bir beyaz kadife yastık: 2.800, altı yastık: 2.450, beş Bursa yastığı: 2.050, sekiz Bursa: 2.000, dört yastık: 2.000, iki Bursa yastığı: 1.400, altı dîbâ yastık: 1.100, beş köhne Bursa yastığı: 1.050, bir Bursa yastığı: 800, bir süs yastık¹⁶² 450 akça ve kıymeti yazılmamış olan on bir müstamel Bursa yastığı.

*Balin*¹⁶³: İki balin: 2.500, iki balin: 2.200 ve bir balin 1.550 akça.

Seccade: Bir mihrablı büyük (kebîr) seccade: 27.000, bir çuka seccade: 17.000, bir Sakız seccadesi: 14.300, yine bir çuka seccadesi: 10.050, bir ibrişim seccade: 6.500, bir telâtin seccade: 6.000, bir çuka seccade: 5.500 akça ve değeri belirtilmemiş bir sof seccade.

8. *Döşemeler*¹⁶⁴: Hüseyin Paşa'nın ikametgâhlarına serdiği döşemeler kilim, kalıçe, keçe, döşeme, şilte gibi yaygılardan oluşmaktaydı. On bir kilim, dört kalıçe, yirmi dört keçe, üç döşeme, dört şilte ve altı parça deriden oluşan bu eşya grubunun en kıymetli ürünleri kilim ve halılardı.

Kilimler: Bir Bağdadî kilim: 30.000, iki Bağdadî orta kilimi: 28.100, bir kırmızı Bağdadî kilim: 27.500, bir Bağdadî kilim: 18.000, bir Bağdadî: 10.100, iki Bağdadî yan kilimi: 7.300, iki Bağdadî yan kilimi: 6.100 ve bir Bağdadî kilim: 5.500 akça.

Kalıçe: İki ibrişim orta kalıçe: 90.000 ve yine iki ibrişim orta kalıçe: 80.000 akça.

Keçe: Beş Cezayir ihramıyla yan keçesi: 45.000, üç Cezayir yan ihramıyla keçesi: 35.000, iki Acem orta keçesi: 31.100¹⁶⁵, iki orta Acem keçesi: 30.000, iki Acem keçesi: 30.000, üç köhne Acem keçesi: 18.200, bir Selanîk keçesi: 10.600, bir orta keçesi: 10.000, üç köhne orta keçesi: 8.000, bir Selanik keçesi: 7.000 ve bir Selanik keçesi: 6.000 akça.

Döşeme: Bir çuka otağ döşemesi: 40.000, bir çuka döşeme: 7.000 akça değeri beyan edilmemiş bir süzenî Edirne döşeme.

¹⁶² Vr. 91a'da bu eşya "Süs mak'ad" olarak geçmektedir.

¹⁶³ Balin: Yastık. İskemle yerine kullanılan yuvarlak yastık (*Kamûs-i Türki*, s. 276).

¹⁶⁴ EKS, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁶⁵ Vr. 47b'de bu meblağ 32.100 akçadır

Şilte: Üç şilte¹⁶⁶ : 5.100 ve bir şilte 500 akça.

Deri-gön: Bir göderi¹⁶⁷ parçası: 1.200, dört kaplan post: 1.140, bir parça göderi: 200 ve bir meşin parçası: 170 akça.

9. Mücevher ve Takılar: El konulan eşyalar arasında, yükte hafif kıymette pahalı eşyalar önemli bir yekûn teşkil ederdi. Yukarıda da belirtildiği gibi, Paşa'nın şahsına ait bu tür kıymetli takılar az olup, hepsi üç elmas yüzük, bir büyük sarı yakut yüzük, bir kırmızı yakut yüzük, bir sade yüzük ve bir büyük incili yüzüktü. Buna karşılık Amcazade Hüseyin Paşa'nın haremde kullanılan mücevher ve murassa eşyalarla uzun bir liste teşkil ederdi. Değişik tür, ebad, sayı ve kıymetteki bu mücevherat da, muhallefat tespit görevlilerinden Mirâhûr-i evvel Yusuf Ağa tarafından deftere yazılıp, Enderun-i Hümayun Hazinesi'ne teslim edilir¹⁶⁸. Bu eşyanın değerine her iki defterde de yer verilmemiş olması, onların satılmadığını ve devlet hazinesine gelir olarak kaydedildiğini göstermektedir. Paşa'nın terekesinde çıkan bu kıymetli eşyaları türlerine göre şöyle sınıflandırabiliriz:

Bilezik: Bir adet kırmızı-yeşil gülgülü¹⁶⁹ müte'ekkirî¹⁷⁰ on iki küçük ve yirmi dört hurda elmasla murassa bilezik, bir adet kırmızı-beyaz-siyah müte'ekkirî on dört vusta ve kırk iki hurda elmasla murassa bilezik.

Sorguç: Kırmızı-beyaz-yeşil müte'ekkirî orta, küçük ve hurda elli yedi elmasla murassa bir adet sorguç, üç küçük ve hurda elmas süslenmiş zenne sorguç, üç adet dokuzar küçük elmasla süslenmiş zenne çelengi¹⁷¹ ve bir adet yedi küçük elmasla süslenmiş zenne çelengi.

Kuşak ve kemer: Bir adet kırmızı-beyaz-yeşil müte'ekkirî orta-küçük-hurda yüz yirmi üç elmasla murassa üç pâre çengel kuşak (bir küçük elması eksiktir), bir adet kırmızı-beyaz-siyah müte'ekkirî küçük ve hurda yüz yirmi iki elmasla murassa üç pâreli çengel kuşak (bir elması eksiktir),

¹⁶⁶ Yün döşek veya ot minder üzerine serilen ve içi pamukla doldurulmuş hafif ve yumuşak döşeme (*Kamûs-i Türkî*, s.784).

¹⁶⁷ Göderi: Terbiye edilmiş ve yumuşak deri. Geyik derisinden meşin (M. Bahaddin, s. 604).

¹⁶⁸ BOA, MAD, nr. 5362, s. 266, 22 Eylül 1702 (29 Rebiülâhîr 1114).

¹⁶⁹ کلکولی

¹⁷⁰ متاکاری : müte'ekkirî (Redhouse, s. 1678).

¹⁷¹ Çelenk: Mücevherle donatılmış sorguç (*Kamûs-i Türkî*, s. 515).

kırmızı-beyaz-yeşil-siyâh müte'ekkirî orta-küçük-hurda doksan altı elmasla murassa resm-i süme çengel kuşak, iki adet kırmızı-beyaz-siyah müte'ekkirî küçük-hurda elmasla murassa resm-i süme sağır vusta çengel kuşak, iki adet yakut hurda elmasla murassa zenne kuşağı (biri üç, biri iki yakalıdır), üç adet inci ve câ-be-câ zümrütlü zenne kuşağı.

Künye: Bir adet taşhanelerinde birer sağır hurda elmas bulunan elmas künye, bir adet taşhanelerinde birer sağır ve hurda elmas bulunan elmas künye, bir adet ednaca incili askılı büyük zümrüt künye, bir adet hâneleri üçer hurda elmasla gerdiye zümrüt künye, bir adet vasat zümrüt künye, bir adet hânelerinde birer sağır elmasla üçer hurda elmasın bulunduğu zümrüt künye, bir adet kaşiyeleri? hurda birer sağır elmasla ikişer allı? zümrütle işlenmiş künye, hâneleri hurda elmasla ednâca inci askılı sekiz la'l künye, bir adet hâneleri hurda elmasla işlemeli künye ve bir adet hâneleri hurda elmasla işlemeli künye.

Edirne kadı sicilindeyse Paşa'ya ait sadece bir kıymetli ziynet eşyasına rastlamaktayız. O da 8.000 akça kıymetindeki yüzüktü¹⁷². Yine kıymetleri belirtilmemiş iki büyük sim ve 450 dirhemi de Paşa'nın değerli eşyaları arasında sayabiliriz.

10. Ecza-kozmetik ürünleri¹⁷³: Amelî anber: 2.400, bir miktar lâdin¹⁷⁴ 1.110 ve bir bâd-zehr¹⁷⁵ parçası: 1.600 akça.

11. Saatler¹⁷⁶: Bir büyük (kebîr) saat: 80.000, bir büyük saat 48.000, üç akrep saat: 32.600¹⁷⁷, bir büyük çalar saat: 32.200, iki Macar (Engürüs) akrep saat: 25.200, bir büyük çalar saat: 21.000 ve bir asma saat: 16.000 akça.

12. Uyku takımları: Üç cibinlik¹⁷⁸: 38.200, bir Mardin cibinliği: 24.000, bir sineklik¹⁷⁹: 3.600, iki diz yorganı: 3.200, bir pamuk döşek: 1.200 ve bir döşek yüzü: 300 akça.

¹⁷² EKS, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁷³ EKS, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁷⁴ Girit'te yetişen bir çalıdan elde edilen zamk olup, saç boyamada kullanılır (M. Bahaeddin, *a.g.e.*, s. 621).

¹⁷⁵ Panzehir (Redhouse, s. 317).

¹⁷⁶ EKS, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁷⁷ Vr. 47b'de bu meblağ 37.100 akçadır.

¹⁷⁸ Cibinlik: Sivri sinek ve benzeri rahatsız edici haşerattan korunmak için yatağın üstüne açılan tül den örtü (*Kamûs-i Türkî*, s. 470).

13. Mobilya: Yastık kılıfı ve minderle birlikte bir endam aynası: 221.180, bir küçük Hind sandığı: 10.000, bir Hind çekmecesi: 6.000, bir Hind işi iskemle: 4.000, bir sedefkârî iskemle: 2.100 akça ve değeri belirtilmemiş iki büyük endam aynası.

14. Yazı takımları¹⁸⁰: Bir sim divit 6.000 ve bir şişe divit: 5.600 akça.

15. Tespihler¹⁸¹: On üç incili bir kalembeg¹⁸² tespih (sübha): 28.000, üç mercan tespih: 15.400, bir mercan tespih: 6.000 ve bir nâke¹⁸³ dişli tespih: 1.600 akça.

16. Cariye¹⁸⁴: Şehnaz adlı cariye: 300 esedî kuruş (48.000 akça).

17. Diğer eşyalar: Bu başlıklar altında yer verdiğimiz eşyalar belgelerde net çıkmadığı için okuyamadığımız eşyalar olup bunlar, yaldızlı bakır seped[siper?]: 7.000, on beş sebr: 3.400, sim sablı ...: 2.000, bir sim حیشت 1: 1.050, bir mercan pençe?: 410 akça ve değeri belirtilmemiş iki kakma tahta ve beş çift süzenî ... idi.

Sonuç

Amcazade Hüseyin Paşa, Osmanlı Devleti'nin kritik bir döneminde sadrazam olmuş ve 1697-1702 yılları arasında görev yapmıştır. İleri görüşlü bir devlet adamı olan Paşa, imzalamayı başardığı bir antlaşmayla (Karlofça) on altı yıldır süren ve daha ne kadar süreceği belli olmayan savaşta devletin daha ağır bir bedel yaşamasını engellemiştir. Amcası ve amca çocukları gibi şartlarını padişaha kabul ettirerek göreve gelen Hüseyin Paşa, bu şartların gerektirdiği çalışma ortamını bulamayınca görevinin beşinci yılında sadareten çekilmiştir.

Hüseyin Paşa'nın beş yıl gibi hiç de kısa sayılmayacak bir süre boyunca büyük malî imkânları olan sadaret makamının gelirlerinden yararlanmıştı. Makamın büyük haslarının yanı sıra, ganimetten ayrılan pay,

¹⁷⁹ Cibinlik (S. Savaş, a.g.m., s. 289).

¹⁸⁰ EKS, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁸¹ EKS, vr. 46b-48a, 90b-92a.

¹⁸² Hint okyanusunda bulunan bir ada ve bu adada yetişen taneleri kokulu bir ağaç (T. Öztürk, a.g.m., s. 47).

¹⁸³ Nâka: Dişi deve (*Kamûs-i Türki*, s. 1450).

¹⁸⁴ EKS, vr. 91a.

padişah tarafından bağışlanan mülkler, çeşitli yerli ve yabancı devlet adamlarının sunduğu para, eşya, at ve esir gibi hediyeler sayesinde onun büyük bir servet biriktirdiğini söylemek mümkündür. O, bu servetinin bir kısmını kurmuş olduğu vakfına gayrimenkul akar olarak yatırırken; bir kısmıyla da kendisinin ve ailesinin kullanımına mahsus emlak, arazi, eşya vb. satın almıştır. Görevdeyken servetinin önemli bir miktarını oluşturan gayrimenkullerden Eyüp'teki saray, Anadoluhisari'ndeki yalı ve Molla Gürani'deki konağını vakıflaştırmak suretiyle evladına tahsis eden Hüseyin Paşa, görevden ayrılır ayrılmaz da Edirne'deki saray, konak, kasır ve çeşitli değerli eşyalarını padişah II. Mustafa'ya hediye etmiştir. Görevi bıraktığında mal varlığına dokunulmayan Hüseyin Paşa'nın ölümünden sonra malları, benzer konumdakilerin mallarıyla aynı akıbeti paylaşır. Bütün malları müsadere edilen Paşa'nın evladına tahsis ettiği mülklerin hukuki durumunun öğrenilmesi üzerine çocuklarına iade edilir.

Hüseyin Paşa'nın muhalefatıyla ilgili işlemlerde dikkat çekici bazı hususlar söz konusudur. Bunlardan birincisi nakit varlığının yarıya yakınının onun ölümüyle birlikte kaybolmuş olmasıdır. İkincisiyse devletin ele koyduğu nakit paranın diğer yarısının Paşa'nın, aynı zamanda müsadere için haklı bir gerekçe olarak takdim edilen borcunun ödemesinde hesaba katılmamış olmasıdır. 55 keseyi bulan bu meblağ, terekede çıkan yükte hafif ve fakat bahada ağır mücevherat gibi hazineye irad olarak kaydedilmiştir.

Hüseyin Paşa'nın mevcut borcunu belki de kapatacak miktarda olan nakit para ve mücevherlerinin doğrudan hazineye gelir yazılıp alacaklılara verilmemesi, devletin müsadereyi pragmatik bir şekilde uyguladığını göstermektedir. Alacakların hakkı ödenmedikçe varislere bir kuruluş bile bırakılmamasını sıkıca tenbih ederek, görünüşte fertlerin hakkını koruma konusunda hassas davrandığı mesajını veren devletin, kendisine borcu olmayan Paşa'nın malının en sağlam kısmına el koyup, alacaklılara vermemesi tavrı ancak pragmatizmle açıklanabilir. Devletin bu tasarrufu sonrası hakkını tam ve çabuk almanın yolu olan nakitten pay alma yolu kapanınca, terekenin tasfiyesinde öncelik hakkına sahip olan alacaklıların önünde iki seçenek kalır. Ya Paşa'dan kalanları yüksek fiyata almak, ya da uzun bir süre onların başkasına satılmasını ve elde edilen gelirin kendilerine taksim edilmesini beklemek. Nitekim birinci seçeneği tercih eden alacaklılara aynı mıntıkada bulunan dükkânlar, Paşa'dan alacağı olmayan

etkili konumdaki devlet idarecilerine satılan fiyattan daha yüksek bir fiyata satılmıştır.

Hüseyin Paşa'nın aralarında iki eşinin de bulunduğu yirmi beş kişiye olan toplam borcu 7.042.850 akçaydı. Bu borcun yaklaşık % 99.2'siyle terekenin tasfiyesi için yapılan 314.000 akçalık masraf, onun mücevherler dışındaki tüm menkul mallarıyla bazı emlakinin satışından elde edilen 7.304.465 akçalık gelire karşılanır. Bu gelirin 3.363.200 akçası gayrimenkul, 3.941.245 akçasıysa menkul mallardan sağlanmıştır.

Hüseyin Paşa'nın terekesinden çıkan eşya, her ne kadar devrin tarihçileri tarafından bir sadrazamın terekesinden çıkabilecek eşyadan daha az bulunmuşsa da, devrin maddî kültürünü yansıtacak çeşitlilikteydi. Konuyla ilgili kayıtlar dönemin kültür hayatının koruyucu ve taşıyıcı unsurları olan kitaplarla mutfak, mefruşat, dekorasyon, giyecek, aydınlatma, silah gibi eşyalarının fiyatları hakkında bilgi edinmemizi sağladığı gibi, Osmanlı toplumunun üst tabakasına mensup bir kişinin günlük hayatına dair kesitler de sunmaktadır. Özellikle terekeden çıkan ve önemli bir yekûn teşkil eden kitaplar dikkat çekicidir. Hüseyin Paşa'nın hem bir kütüphane kurmuş olması, hem de ikametgâhlarında çeşitli konulara ait çok sayıda kitap bulundurmuş olması, onun okumaya meraklı entelektüel bir devlet adamı olduğunu göstermektedir. Bu da devrin tarihçilerinin kendisini ilme düşkün, ilmi ve alimi seven bir devlet adamı olarak nitelermelerinin tesadüfi olmadığını ortaya koymaktadır.

“THE WEALTH OF A OTTOMAN GRAND VIZIER THE MUKHALLEFAT OF
AMJAZADE HUSEYIN PASHA”

Abstract

Amjazade Huseyin Pasha is a statesman who had been a grand vizier for 5 years between the years 1697 and 1702. He had a wealth both thanks to the fact that he was a member of a family who raised lots of administrators for the government and that he had been a grand vizier. After his death, what was left of the movable and immovable possessions of the Pasha, nearly the half of whose wealth in cash was lost, had been confiscated. The debt of the Pasha had been paid with the wealth that was sold. According to the official records, not much has been left other than the immovables which he put on his children and the foundation. With this work, it is aimed to have an idea about the material culture of the Ottoman society by giving information about the movable and immovable properties which an Ottoman administrator, a member of cream a society, had

Keywords

Mukhallelfat (the list of the dead's belongings), Grand Vizier Amjazade Hüseyin Pasha, confiscation.